

A CSÍKSZÉKI RÓMAI KATOLIKUS PAPSÁG AZ 1848-1849-ES FORRADALOMBAN¹

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc gazdag szakirodalma kevesebb adatot tartalmaz arra vonatkozóan, hogy az eseményekre milyen hatása lehetett az egyházaknak, a papságnak. Az adott korszak alatt annyira természetes volt, hogy a lakosság magatartását meghatározták a szószékről elmondott beszédek, hogy ennek jelentőségét a legtöbb esetben sem a korabeli levelezés, sem az emlékiratok nem tartották fontosnak, hogy külön kiemeljék. Ennek jelentőségét viszont könnyen felmérhetjük, ha figyelembe vesszük, hogy például a forradalmi változások és utasítások ismertetése a sokszor írástudatlan lakossággal nem volt elképzelhető azoknak a szószékről történő kihirdetése és magyarázása nélkül.² Hasonlóan, az újoncoszás kizáró feltétele volt az egyházak által vezetett anyakönyvek megléte, az azokban található pontatlanságok, vagy akár szándékos tévedések az újoncállítást nehezíthették. A pap személyes meggyőződése, forradalmi vagy ellenforradalmi elkötelezettsége meghatározó volt hívei magatartásának szempontjából. A forradalmi és osztrák kormányzat a maga részéről ezt érezte is, ezért találkozunk folyamatosan a szószék politikai célokra való felhasználásának követelésével.³

Jelen tanulmányban a fenti megfontolásokból kiindulva próbáljuk felmérni a papság tevékenységének konkrét, mérhető hatását Csíkszéken. Az elemzésben több, egyszerre ható tényezőt is figyelembe kell venni: az Unió kimondása előtt nagyfokú bizonytalansággal találkozunk, amikor a forradalom üdvözlése mellett nagyon erőteljes a határőrvidék felett hatalmat gyakorló General Commando tiszti karának fékező tevékenysége. A polgári átalakulás során az egészen más társadalmi szerkezetű székelység az egyenjogúság kérdését másként értelmezte, mint a pozsonyi törvényező országgyűlés.⁴ Azok az előnyök, amelyek a jobbágyság eltörlésével és földek kiosztásával jártak, másként jelentkeztek a közbirtokossági rendszert használó székelyeknél. A hadseregszervezésnél a határőrezredekbe kényszerült⁵ székelység a katonáskodást sokkal inkább élte meg teherként, mintsem lehetőségként. A harcokba való bekapcsolódásnál nem volt egyértelmű, hogy az uniós jogharmonizáció elmaradása ellenére miért kellene a magyar kormány mellett állást foglalni az uralkodóra esküt tett székely határőröknek,⁶ ahogy az se volt egyértelmű, hogy otthonaik védelme helyett miért kellene távoli hadszíntereken harcolva védelem nélkül hagyni az őseiktől örökölt birtokot és a családot.⁷ Ebben a tisztának és egyértelműnek egyáltalán nem nevezhető helyzetben a lakosság igényelte az átláthatóságot, a világos utasításokat.

¹ Készült a Bolyai János Ösztöndíj támogatásával

² ZAKAR 2001, 9-12.

³ Ezt még a katolikus klérus magatartását erőteljesen kritizáló Andics Erzsébet is elfogadta. ANDICS 1968, 250.

⁴ A határőrrendszerben a katonai összeírás csak a gyalog- és lófőszékelyeket (primpipili, pixidari) érintette, a nemesi oklevelet szerző primorokat nem. Csíkszéken egyértelmű volt, hogy a ez előbbi két csoport fegyverbe akarta ezért kényszeríteni az áruónak tartott primorokat. Gál Sándor jelentésében erre kifejezetten ki is tér: MOL H Meln. 2. 1848:454: *Gál Sándor jelentése Batthyány Lajosnak*. Alsócsernáton, 1848. június 25. Közölve: URBÁN 2008, 50-52.

⁵ 1764. január 7-én került sor a madéfalvi veszedelemre (siculicidium), amikor az osztrák császári katonaság a határőrezred ellen tiltakozó székelyeket legyilkolta. Ezt követően szerveződtek meg a székely határőrezredek, amely nyilvánvalóan folyamatosan sérelmes volt a székelységnek.

⁶ A General Commando irányítása alatt álló határőrezredek 1848. októberében választás elé kerültek. Az uralkodóra tett eskü és az áprilisi magyar alkotmány hatályossága közül kellett választani. A választásban a nemzetisége a legénységnek természetesen szerepet kapott, de a tisztikar összetétele bonyolította a képet. Októberre a székely ezredek közül: 14 (első székely) és a 15 (második székely) határőrezred két-két zászlóalja és a 11. székely huszárezred négy százada fogadta el a magyar kormány fennhatóságát. Ezek szervezeti kereteiket megőrizve váltak az alakuló honvédség részévé, miközben a román határőrezredek egyértelműen az ellenforradalom szolgálatába sodródtak. BONA 1998, 15-16.

⁷ Ez a probléma a Szeged alatti táborba való kiszállítás tervezésekor, 1848 májusában már felszínre is került. URBÁN 2008, 11-64.; SÜLI KÉZIRAT.

A helyi vezetők megosztottságának – a határőrvidéken párhuzamos közigazgatás működött a kisebb hatáskörrel rendelkező királybírák és a katona székelyek felett nagyobb hatáskörrel rendelkező császári tisztikar részéről⁸ – kettőségében az akkor egyértelműen meghatározó, véleményformáló papság a maga részéről szintén komoly dilemmával küzdött: jó polgárként és jó papként egyaránt nehéz volt egyértelmű állást foglalnia, és azt következetesen képviselnie. A katolikus egyház a pozsonyi liberális törvénykezés következtében önvédelemre szorult,⁹ elsősorban a polgári, politikai beavatkozás lehetőségével szemben, amit a főkegyúri jognak a felelős minisztériumra való átruházása tett lehetővé. Anyagi problémával kellett szembenéznie az egyházi tized eltörlése miatt, amit tovább bonyolított a Székelyföldön alkalmazott, s a forradalmi évek alatt sem tisztázott keperendszer,¹⁰ amely miközben a papság eltartására volt hivatott, egyformán ellenszenves volt mind a tehertől szabadulni akaró lakosságnak, mind a begyűjtésével kapcsolatos kínos helyzetek miatt magának a papságnak is. A papság ugyanakkor a megváltozott helyzetben komoly reformprogrammal is jelentkezett, ami a tervezett nemzeti zsinat elmaradása miatt nem valósulhatott meg. A megyéspüspök a gyulafehérvári ostromzár miatti elszigeteltsége bizonytalan, eltérő, saját, sokszor egyházjogilag kétes kivitelezéseket tett lehetővé. A politikai hatalom ezzel párhuzamosan folyamatosan nyomást gyakorolt a papságra, hogy terveinek propagálója legyen, s a papság miközben azon töprengett, hogy jó papként milyen utat válasszon, azzal is szembe kellett nézzen, hogy jó polgárként kinek az oldalán álljon. A töprengés mellett meg kellett felelni a még nagyobb bizonytalanságban álló hívek azon igényének is, hogy jó pásztoraik és esetenként vezetőik legyenek.

Mindezen nehézségek mellett a csíkszéki katolikus papság alapvetően a forradalmi kormány mellett foglalt állást,¹¹ a magyar kormány terveinek támogatójává vált, ami lehetővé tette, hogy a szék lakossága is felsorakozzon a szabadságharc ügye mellett, s annak ellenére vállalta a fegyveres harcot a magyar ügy mellett, hogy időközben saját problémáira megoldást tulajdonképpen nem kapott.¹²

A kerettörténet vázolásakor megkíséreljük a csíkszéki székelységnek a forradalmi kormány melletti állásfoglalásán túlmenően, a széki katolikus papság szerepét is kimutatni a

⁸ A katonai szabályzat értelmében a katonafalu közösségének vezetősége nemcsak a faluközösségnek tartozott felelőséggel, hanem az illetékes katonai hatóságoknak is. EGYED 2002, 40-41.

⁹ Vö. MESZLÉNYI 1928, 38.; SARNYAI 1998, 740.; ELMER 1999, 12.

¹⁰ „A székelység a tizedet nem vette be. Még 1466-ban is tized címen csak 1/6 részt fizetett. A székely községekben a keperendszer (capetia) alakult ki. A Csíksomlyón tartott Congregatio Generálisok [...] és a későbbi státuszgyűlések jegyzőkönyvei szerint, valamint az 1801-ben Nagyszébenben kiadott kepetörvény értelmében: 1. Akinek 12-12 kalangya termése van, tartozik 2 kalangya őszt és kettő kalangya tavaszt adni a papnak, 1 kalangya őszt és 1 kalangya tavaszt a kántornak. Azonkívül minden ígás gazda 1 terű tűzifát, ami a pap és a kántor között oszlik. Nemesek is fizetik, holott 1492 óta a magyar nemesség kezdette önmagát felmenteni. 2. Az osporás vagy napot dolgozik, vagy fizet. Ez is természetesen oszlik a kántorral. 3. Akinek csak 6 kalangya termése van őszből és tavaszról, fél képét fizet.” - GYÉFKL SZH – VIII/29.d. Az erdélyi egyházmegye. Plébániák és papok. 1882-es latin sematizmus fordítása. Fordította Lajos Balázs, dosszién kívül.

¹¹ A szakirodalom ezt nem értékeli. Egyed Ákos is csak arra mutat rá, hogy Csíkszéknek főleg az agyagfalvi gyűlés utáni történetéről sok kérdés feltáratlan, a szék pacifikációjának hátterében azt gyanítva, hogy a katolikus papság több szállal kötődik az osztrákokhoz, hajlamosabb az együttműködésre. EGYED 2010, 243.

¹² „... nékiek szűk csaknem kenyeretlen, de sok tekintetben még szorongató, és szorított, s az felszabadított oláhok boldogulásában, kik a székely, és a magyar vérről szerzett két szép, s már egygye olvadt Pannonianak legtermékenyebb, áldottabb földjét tulajdonná nyerték, nyomorú helyzetekből nézni kéntelenek s beszélnek nyíltan tartózkodás nélkül (mert így van) föld kell...” 1848. PÁR SZÓ 1848 A kérés lényegét a magyar kormány is megértette, Csány László kormánybiztos ebben a szellemben fogalmazza majd meg a székelyekhez írt szózatát 1849. február 10-én: „A magyar haza nem lesz háladatlan, rég gondoskodott rólatok, tudva azt, hogy megszaporodástok által földetek megkevesedett, mert a szabad székely nem hagyta el a szabad földet, mert nem akart jobbágy lenni senkinek – most minden föld szabad – a magyar eltörlé a jobbágyt – földdel, szabad földdel fogja hűségeket jutalmazni.” Hadtörténeti Levéltár VII. 203: Az 1848-49 évi forradalom és szabadságharc katonai iratai. 52a/61. Csány szózata a székelyekhez. Kolozsvár, 1849. február 10. Közölve: HERMANN 1998/, 173.

lakosság körében a forradalmi változások melletti elkötelezettségben és katonai részvételben, az esperes-kerületek által behatárolt kisebb régiók sajátosságainak jelzésével együtt. A térség megválasztásában fontos szempont volt, hogy a helyi papság magatartása a széken belül jelentős eltéréseket mutat, amely megmagyarázhatja a szék nem egységes forradalmi magatartását is. A szakirodalomban Csíkszék eseményeinek a bemutatásánál a szék egységes elemzésére¹³ találhatunk csak adatokat, ami az árnyaltabb vizsgálatot nehezebbé teszi. Az általunk javasolt módszer arra törekszik, hogy a széken belül létező, s a katolikus egyházi területi beosztásban jelentkező régiók magatartását külön elemezze. A szék három esperesi kerülete – alcsíki-kászonszéki, felcsíki és gyergyói¹⁴ – közül kettőnek az esperese elkötelezett támogatója a forradalomnak, a felcsíki viszont nagyfokú közömbösséget mutatott az események iránt.

*

A forradalom során mindvégig tetten érhető a szószéknek politikai célokra történő felhasználása.¹⁵ Az újonnan létrehozott Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium vezetője, Eötvös József 1848. május 10-i levelében külön nyomatékkal kérte az egyház élén állókat, hogy a szószékről ismertessék és megmagyarázzák a most hozott törvényeknek és rendeleteknek az egyes polgárookra és a hazára nézve egyaránt üdvös következményeit.¹⁶ Leiratában rámutatott, hogy a „fel-felmerülő kihágásoknak legfőbb oka abban rejlik, hogy a népnek sok helyeken nincsenek értelmes és jóakarátú felvilágosítói”. Ezért is kérte, hogy az egyházak főpásztorai „erejük minden eszközeivel, minden papjaik és alárendeltjeik által arra hassanak, hogy a mostani politikai átalakulások közepett a nép kedélyét félreértés és rosszakarat fel ne zavarják, hogy a nép a törvények és ezek végrehajtói iránt engedelmességgel viseltessék”. A felszólítást az erdélyi egyházkormányzat elfogadta, 1848. május 20-án külön tanácskozáson tárgyalva azt.¹⁷ A szószék fontosságát jelzi, hogy az ilyen jellegű felszólítások nagyon sűrűn követték egymást. Május 22-én szinte szó szerint azonos tartalommal ismétli meg Eötvös József a május 10-én kelt felszólítását.¹⁸ Kovács Miklós püspök személyesen is fontosnak tartotta, hogy a változások közepette az Egyház a békés átalakulás öre legyen. „Megyém ezen tiszta meggyőződése mivel élénk vala és őszinte, azonnal a cselekvőség mezejére lépett át... az esperes és plébánosokat arra felhívám: miszerint a népet ily valóban criticus körülmények között békére, csendre, Isten gondviselésébe való erős bizodalomra és előjáróik iránti engedelmességre intsék”.¹⁹ Ezt a magatartást Eötvös József értékeli is, amint az 1848. július 8-i dátummal keltezett felhívásában is kiemeli: „Őnök, kik a nép millióinak lelki őrjei, s az üdvösség útján vezetői, a haza ellen vétenének, ha szent hivatásuknak minden eszközeit ezen túl is fel nem használnák hatályos

¹³ Csíkszékhez, mint anyaszékhez tartozott az önállóságáért változó sikerrel küzdő Gyergyószék és Kászonszék is. 1848-ban a szakirodalom erre az egész területre a Csíkszék megnevezést használja.

¹⁴ Csíkszék katolikus egyházi felosztás szerint három, nagyjából egyforma esperesi kerületből állt. Ez annyiban követi a szék közigazgatási felosztását, hogy a gyergyói kerület egybeesik Gyergyószékkel, a földrajzilag két részre tagolódó Csíkszék felső része önálló esperesi kerület, az alsóhoz tartozik viszont Kászonszék is. Ennek a következménye a nagyjából kiegyensúlyozott mérete az esperesi kerületeknek. Az alcsíki-kászonszéki esperesi kerület 13 plébániát foglalt magába, a felcsíki kerület szintén 13-at, amelyet kiegészített a csíkszeredai várban található tábori lelkészség; s a gyergyói esperesi kerület 10 plébániát számlált. A római katolikus egyházközségek számához járult még egy-egy örmény plébánia a felcsíki és a gyergyói kerületből. SCHEMATIZMUS 1848

¹⁵ MESZLÉNYI 1928, 38.

¹⁶ GYÉFKL PI – 392. d. 35. cs. 706/1848. – Budapest, 1848. május 10.: Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter leirata Kovács Miklós erdélyi püspöknek.

¹⁷ GYÉFKL PI – 389.d. 4.cs. 707/1848, 389.d. 11.cs. 821/1848 – Gyulafehérvár, 1848. május 20.: A gyulafehérvári káptalan és tanárok egyházi tanácskozásának jegyzőkönyve.

¹⁸ GYÉFKL PI – 392.d. 35.cs. 733/1848 – Budapest, 1848. május 22.: Eötvös József vallás és közoktatási miniszter leirata Kovács József erdélyi püspöknek.

¹⁹ GYÉFKL PI – 389.d. 3.cs. 734/1848 – Kolozsvár, 1848. Szentiván hava (június) 1.: Kovács Miklós püspök válaszelevele a váci szentszékhez.

meggátlására azoknak, mik a kivívott szabadság gyümölcseit megérlelni nem engedik.”²⁰ Ezt a felszólítást is a püspök azonnal továbbította az esperesi kerületeknek.²¹ A továbbítás természetesnek tűnik 1848 nyarán, az Unió életbe lépését követően, viszont előtte a helyzet jóval bonyolultabb volt. Az Unió megtörténte előtt ugyanis Erdélyben a polgári hatalmat a Gubernium gyakorolta, illetve vele párhuzamosan a katonai határőrvidéken – így Csíkszéken is – a General Commando. Ez utóbbi az Unió elleni izgatásairól közismert volt, tehát a magyar minisztérium utasításainak teljesítésekor a katolikus egyházmegye papsága tulajdonképpen főpásztorával együtt már állást is foglalt a forradalmi eszme mellett.

Az Unió életbe lépése előtt Erdélyt, s ezen belül Székelyföldet katonai szempontból közvetlenül érintette a nemzetőrség felállítása²² és a székely határőrezredek néhány századának a délvidéki lázadások miatt szükséges kimozdítása a Szeged környéki katonai táborba. Míg a nemzetőrség felállítását Erdélyben helyi igények is sürgették a béke fenntartása miatt, a nemzetőrség szervezéséhez és a Szegedi táborba történő mozgósításhoz az indítás tulajdonképpen attól a magyar minisztériumtól érkezett, amely egyértelműen nem gyakorolhatott joghatóságot a Magyarországgal még nem egyesült Erdély felett. Terveinek támogatása során viszont azért is találkozhatott az erdélyi katolikus egyház érdekeivel, mert a megyéspüspök, csíktusnádi Kovács Miklós a maga részéről ugyanúgy várta az Unió életbe lépését, hogy egyházmegyéjét bekapcsolhassa a magyar püspöki kar által kezdeményezett zsinati akcióba, illetve az azt megelőző, jogvédelmi céllal indított petíciós akcióba is. Az Unió ellenes erők ezért párhuzamosan törekedtek megakadályozni mind a magyar minisztérium törekvéseit, mind a petíciós akciót. A két kérdés összefonódása²³ eredményeként az erdélyi, székelyföldi papság az egyházi önvédelmi tervek propagálásával egyúttal az Uniót is sürgető magatartást képviselt, így érthető, hogy a magyar minisztérium feltétlenül számíthatott a közreműködésükre.

Az Uniót megelőzően Csíkszékről a petíciós akció lebonyolításának folyamatáról több beadvány is érkezett a megyéspüspökhöz. Ennek az akciónak a lényege az volt, hogy a magyar püspöki kar a pozsonyi országgyűlés 20. törvénycikke kapcsán²⁴ a hívek által kérte támogatni az egyház államtól független működését, elsősorban az anyagi javak terén. A forradalmi ellenzék azt szerette volna elhíttetni a hívekkel, hogy ezzel az aláírásgyűjtéssel a katolikus egyház tulajdonképpen az eltörölt tizedet próbálja meg visszaállítani. A csíkszentgyörgyi beadvány sommásan foglalja mindezt össze: *„Hogy némely megyéken nem írták alá, másokban meg kevesen, annak oka egyfelől bizonyos rossz lelkű emberek bujtogatása, másfelől a tisztí tilalom”*. A bujtogatás kapcsán konkrét esetet említenek: *„Szent Imrén egy polgári főtisztviselő [...] úgy értelmezte[...], mintha a papok ez által a mostani keperendszert akarnák országos törvénné emelni [...], minek következtében senki alá nem írt. [...] Békés időkben valamennyien vannak e kerületben aláírásra képesek, mind aláírták, vagy írástak volna magukat, de most, midőn itt a dolgok bonyolulni kezdettek, sikerült némelyeknek híveink szívébe e petitio iránt gyanút ébreszteni”*.²⁵ Ugyancsak a kepe-fizetésre való hivatkozással tudták távol tartani egy ideig az aláírástól a csíksomlyói lakosságot is.²⁶ Az izgatás hatására sok helységből nem

²⁰ GYÉFKL PI – 392.d. 35.cs. 963/1848 – Budapest, 1848. július 8: B. Eötvös József vallás és közoktatási miniszter rendelete Kovács Miklós erdélyi püspöknek.

²¹ GYÉFKL PI – 392.d. 35.cs. 963/1848 – Gyulafehérvár, 1848. Szent Jakab hó 25: Kovács Miklós püspök körlevele az esperesi kerületekhez.

²² Ennek történetét részleteiben ld. SÜLI KÉZIRAT.

²³ Konkrét megfogalmazással is találkozunk az erzsébetvárosi beadványban arra vonatkozóan, hogy a petíció aláírását mindaddig megtagadják a hívek, amíg az uralkodó az Uniót alá nem írja: GYÉFKL PI — 391.d. 24.cs. 824/1848. — *Összegyűjtött aláírások a petícióval kapcsolatban*: Erzsébetváros, 1848. június 28.

²⁴ A katolikus egyház ezzel elvesztette államvallási jellegét, viszont az időhiány miatt nem került sor arra is, hogy az új helyzetnek megfelelő egyházi autonómiát biztosító javaslatait az országgyűlés tárgyalja.

²⁵ GYÉFKL PI – 391.d. 24.cs. 824/1848. — *Összegyűjtött aláírások a petícióval kapcsolatban*: Csíkszentgyörgy, 1848. Május 22.

²⁶ GYÉFKL PI — 391.d. 24.cs. 824/1848. — *Összegyűjtött aláírások a petícióval kapcsolatban*: Csíksomlyó, 1848. június 4.

érkeztek vissza a püspöki központba a petíciós ívek, de tárgyunk szempontjából jelentősnek tekinthető, hogy pontosabban honnan sikerült az aláírásokat összegyűjteni, hiszen ez egyúttal az Unióra való felhívás sikerességének is mérője lehet. A petíciós felhívás két alkalommal került köröztetésre az egyházmegyében. Az első püspöki aláírás nélkül, abból a meggondolásból, hogy az aláírásgyűjtés alulról jövő kezdeményezésnek tűnjön. 1848. május 20-án mivel a papság az első, nem hivatalos felszólításnak félt engedelmesedni a zavaros helyzetben, a megyéspüspök megismétli, immár aláírva a felhívást.²⁷ E felszólítás hatására az esperesek az aláírási íveket május 22-e után szét is küldik a plébánosoknak, másolatban.²⁸ Egyetlen aláírási ívről dokumentálható, hogy már az első felhívás eredményeként kitöltésre került a lakosság részéről, az alcsíki-kászonszéki esperesi kerülethez tartozó kászonújfalvi, amelyet már május 21-i keltezéssel beküldtek a püspökségre. Nem tekinthető véletlennek, hogy a kászonújfalvi plébános, Ferenci János²⁹ a forradalom ideje alatt személyesen is fegyvert fogva nemzetőrnek állott. Sikerült neki a katonatisztek aláírást tiltó rendelkezései ellenére híveit a petíció aláírására, s ezáltal az Unió támogatására is lelkesítenie.³⁰

Csíkszék térségéből Tankó Albert,³¹ az alcsíki-kászonszéki kerület esperese és csíkszentgyörgyi plébános azonnal reagált a második kérésre. Május 22-én az első aláírásokat, majd a meggyőző munka eredményeként összegyűlt újabb íveket június 22-én, kiegészítéseit június 26-án küldte meg főpásztorának. Az esperesi kerületben a tiszti tilalomnak több helységben is sikerült az aláírást megakadályoznia. Kászonjakabfalván és Csíkszentkirályon csak kevesen írták alá, s az aláírás teljesen elmaradt az izgatások következményeként Csíkszentléleken, Csíkszentmártonban és Csíkszentimrén.³² Az alcsíki-kászonszéki kerülettel ellentétben, a felcsíki esperesi kerület teljesen kihagyta a petíciós akciót, és csak az egyházmegyei zsinati készülődéskor reagált rá, akkor is félreértve célját. A kerületből nemhogy aláírásokat nem küldtek be, hanem még csak arról sem érkezett jelentés, hogy azok elmaradását mi okozta. Így csak a forradalmat lelkesen támogató ferences atyák hatása alatt álló Csíksomlyóról érkezett be aláírási ív, június 11-i datálással.³³ Csíkszék harmadik esperesi kerületéből, a gyergyóiból ugyan a kutatás során nem került elő releváns információ a petíciós

²⁷ GYÉFKL PI – 389. d. 4. cs. 707/1848. – Gyulafehérvár, 1848. május 20.: A gyulafehérvári káptalan és tanárok részvételével tartott egyházi tanácskozás jegyzőkönyve.

²⁸ GYÉFKL PI – 389. d. 11. cs. 821/1848. – Szamosújvár, 1848. május 31: *Gajzágó Kristóf esperes levele Kovács Miklós püspökhöz*; GYÉFKL PI – 393. d. 37. cs. 823/1848. – Gyergyószentmiklós, 1848. május 27.: *Mészáros Antal beadványa, a kerületi papság véleményét tolmácsolva Kovács Miklós püspöknek*

²⁹ Ferenci János, született 1801. november 5. Pappá szentelve 1827. Tordán káplán, 1829-től Csíkminszenten plébános, 1839-től: Kászonújfaluban. Meghalt 1851. január 20. FERENCZI 2009, 243.

³⁰ „Alatt írt Bírák adgyuk Ezen bizonyítványunk arról, hogy e jelen való 1848-dik év május hava 21-dik napján itten Kászon Újfaluban azon 4 puntumból álló kérelmes puntumok a Tisztelendő Úrtól felvilágosítván az egész nemes megye megértvén helyben hagyván és a léz a felelet, hogy amit a nagyobb rész kíván, mü is ahhoz ragaszkodunk és amit a Törvény határoz, ellenére nem szólunk. Különben subscribalni nem vagyunk bátrak a nagyobb részt.” - GYÉFKL PI – 391.d. 24.cs. 824/1848 – *Összegyűjtött aláírások a petícióval kapcsolatban*: Kászonújfalu, 1848. Május 21.

³¹ Tankó Albert Csíkszentimrén született 1788-ban. Pappá szentelve 1813. 1814-től Gyulafehérváron tanár, Csíkszentgyörgyön káplán. 1816-től Csíkmenaságon plébános, 1821-től Csíkszentkirályon, 1824-től Csíkszentgyörgyön. 1825-1852: alcsíki-kászonszéki esperes. 1844-től csíkszéki táblabíró. 1847-től tiszteletbeli kanonok. Az 1848-as forradalom idején tanúsított magatartása miatt kötél általi halálra ítélik, de ezt 12 esztendei várfogságra változtatják. 1851-ben megszökik a gyulafehérvári börtönből. Meghalt 1852. július 19. FERENCZI 2009, 426-427.

³² A forradalom és szabadságharc leverését követő megtorlásnál látni fogjuk, hogy a kászonjakabfalvi plébános forradalmi aktivitását kötél általi halálra történő ítélettel (utólag fogságra változtatva) „értékeli” majd az osztrák katonai hatalom, a csíkszentmirei plébánost elfogják; illetve azt is, hogy sem a csíkszentléleki plébános, sem a csíkszentmártoni nem került felelősségre vonásra, ami arra enged következtetni, hogy nem vitték túlzásba se a lelkesítést. A csíkszentmártoni plébános, Zámber János helyzete mégis nehezen megítélhető, hiszen ő 1849. július 24-én meghalt, s ugyanakkor ebben a faluban erősebb volt a határon belüli vezetőség befolyása a faluban működő tiszti iskola révén is.

³³ GYÉFKL PI – 391. d. 24. cs. 824/1848. – *Petíciós jegyzőkönyvek*.

akció sorsáról, de a magatartás felmérhető egy másik, a petíciós akcióhoz szorosan kötődő kérdés kapcsán. A magyar püspöki kar ugyanis az egyházi érdekérvényesítés másik, szélesebb körű formájaként tervebe vette egy nemzeti zsinatnak a megtartását 1848 szeptemberében, amely előkészítéseként egyházmegyei zsinatokat terveztek. Erdélynek ebbe az akcióba való bekapcsolódása szintén az Unió függvénye volt, mégis a nemzeti zsinatra való készülődés Erdélyben már 1848 májusában, még az Unió tényleges életbe lépése előtt elkezdődött.³⁴ A megyéspüspök zsinatot meghirdető körlevele előtt, a petíciós akció kezdetén a gyergyói papság már megelőlegezte ennek a zsinati fórumnak a szükségességét. A gyergyói papság május 22-én kelt körlevelében³⁵ kifejtette, hogy a legfontosabb reformok „*legtöbbike csak egy nemzeti, vagy megyei zsinaton eldönthető,*” ezért kéri ennek összehívását. A Gyergyóújfaluban megtartott rendkívüli gyűlés jegyzőkönyvéből³⁶ kiderül, hogy ezt egyrészt a püspöki konzisztórium útján kéri kieszközölni a megyéspüspöknél, de ugyanakkor „*hogy pedig ezen folyamodásunk annál sikeresebb legyen, annak pártolására felszólítandónak véltük a szomszéd Esperest urakat, u[gy] m[int] a fel- és alcsíki, háromszéki, sepszi és miklósvári, megint az udvarhelyi, M[áros]vásárhelyi, küiküllői és tordai esperest urakat, ezen kérelmünk pártolására.*” Gyakorlatilag a kezükbe próbálták venni az egyházmegyei zsinat szervezését, az esperesi kerületek összefogásán dolgozva, hogy a zsinaton egységes véleményt képviselve biztosíthassák terveik sikerét.

Az egyházmegyei zsinatra készülve az esperesi kerületek a püspök által megküldött és javasolt témákkal kapcsolatosan, illetve az alulról jövő szervezkedés következményeként a helyi szükségletekre is reagálva készítették el saját beadványaikat. Témánk szempontjából jelzésértékű, hogy míg az alcsíki-kászonszéki kerület a gyergyóihoz hasonlóan részletes, s esetenként radikális javaslat-csomaggal állt elő, a felcsíki kerület jelentős késéssel, s egyben félreértéssel a zsinati témák helyett a petíciós pontokról küldött véleményezést, azon belül is az anyagi kérdésekre figyelve elsősorban. Beadványukban a képzéssel kapcsolatos problémák vázolása után³⁷ javasolták annak eltörlését. Ebben egyetértett velük egyébként a gyergyói kerület és az alcsíki-kászonszéki papság is, a községtől független papi fizetést sürgetve. Ez utóbbi két kerület viszont más területeken is jelentkezett kérésekkel, ami a változásokra való nagyobb fogékonyságukat jelzi. Kéréseikkel³⁸ saját korukat megelőzve, a II. Vatikáni zsinattal³⁹ megvalósuló reformokat kérték a böjtölési gyakorlat enyhítésével és az anyanyelvi liturgia bevezetésével. Felismerve a sajtó fontosságát, csatlakozva a magyar püspöki kar véleményéhez, az egyházi lap kiadásával kapcsolatosan, az alcsíki-kászonszéki kerület beadványában a lap polgári jellegét is kihangsúlyozta az egyházi mellett. A forradalom alatti magatartás szempontjából fontos előzmény, hogy mindkét kerület javaslatokat fogalmazott meg a község papválasztási kegyúri jogának megtartása mellett a választható papok püspök általi kijelölésére, illetve sokkal hangsúlyosabban nagyobb beleszólást igényeltek a hierarchián belüli választásokban való részvételre. A püspök megválasztását az egyházmegye papságára bízták

³⁴ Május 20-án megfogalmazta, hogy egyelőre a zsinat tartása nem lehetséges, de hogy az Unió után az egyházmegyéjét készületlenül ne találja, az esperesek a megyei zsinatra az anyagot kezdjék el összegyűjteni. GYÉFKL PI – 389.d. 4.cs. 707/1848: *A gyulafehérvári káptalan és tanárok részvételével tartott egyházi tanácskozás jegyzőkönyve, Gyulafehérvár, 1848. május 20.*

³⁴ GYÉFKL PI – 389.d. 4.cs. 707/1848. – *Püspöki körlevél az erdélyi egyházmegyéhez. 1848, május. [20.]*

³⁵ A püspöki székhelyen 27-én iktatva. GYÉFKL PI – 393.d. 37.cs. 823/1848: *Mészáros Antal gyergyói esperes beadványa az erdélyi Consistoriumhoz, Gyergyószentmiklós. 1848. május 27.*

³⁶ GYFL GYGYL, Gyergyószentmiklósi Plébánia iratai. Helyi egyházi archontológia. 1276-1861. Gyergyói esperesi kerület papságának gyűlési jegyzőkönyve. 1814-1862. 1848. május 22. Gyergyóújfalun, rendkívüli gyűlés jegyzőkönyve.

³⁷ GYÉFKL PI – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Karcfalva, 1848. augusztus 15.: *Felcsíki kerület beadványa.*

³⁸ GYÉFKL PI – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Gyergyócsomafalva, 1848. augusztus 1.: *Gyergyói kerület beadványa;* GYÉFKL PI – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Csíkszentmárton, 1848. augusztus 1.: *Alcsíki és kászonszéki kerület beadványa.*

³⁹ XXIII. János pápa nyitotta meg 1962. október 11-én, s 1965. december 8-án VI. Pál pápa zárta be.

volna, a gyergyói kerület kérve azt is, hogy erre három hónap alatt kerüljön sor a székiüresedést követően, a megerősítés joga az uralkodó és a pápa jogköre maradjon. Az alcsíki-kászonszéki kerület ezt azzal toldotta meg, hogy a papok és tekintélyesebb világiak válasszák meg a püspököt.⁴⁰ Az esperesek kinevezésével kapcsolatosan a püspöki szabad kinevezésnek igyekeztek korlátokat szabni: az esperesi hivatal megüresedése esetén a kerületi papság szavazati úton jelöljön három személyt, akik közül a püspök egyet kinevez. A gyergyói kerület azt is javasolta, hogy az esperes a hivatalát addig tarthassa meg, amíg hivatali kötelezettségeinek eleget tud tenni. Ennek szellemében tervezhették a püspöki helynöknek a kinevezési szabályozását is. A zsinaton nem került sor arra, hogy álláspontjukat egyeztessék a helynök kinevezésével kapcsolatosan, viszont az 1849-ben állásfoglalásuk valójában ezekhez a hierarchiát belülről feszítő javaslatokra lesz visszavezethető.

*

A fenti, szemelvényes felsorolásból is látható, hogy a forradalmi változások az egyházon belüli reformok terén is új lehetőségeket villantott fel, amellyel élni elsősorban az alcsíki-kászonszéki és gyergyói papság próbált. Mindkét esetben fontos kiemelni, hogy az esperes-kerületek élén a változásokra fogékony, s egyben a polgári folyamatokban is elkötelezett esperesek álltak Tankó Albert alcsíki-kászonszéki és Mészáros Antal⁴¹ gyergyói esperesek személyében, míg a felcsíki papság összefogását nehezítette a közömbös Potyó Ferenc⁴² érdektelensége. A petíciós és zsinati tervekbe való bekapcsolása Csíkszék két kerületének, illetve be nem kapcsolódása a felcsíki esperesi kerületnek párhuzamosan éreztette hatását az egyházi reform és a forradalmi kormány terveinek támogatása terén. Ez nehezebben mérhető az akadozó nemzetőrségi szervezkedés terén; inkább érhető tetten a Batthyány miniszterelnök által a székely határőrség néhány századának a Szeged alatti táborba való kiszállásának megszervezésében, s egészen egyértelművé válik a szabadságharc eseményeibe való bekapcsolódásnál.

A nemzetőrség szervezése a székelységen belül is eltérő véleményeket szült. Csíkszentimrén – az alcsíki-kászonszéki kerületben – ugyan elsőként megalakult egy nemzetőr-sereg, de a csíkszéki nemzetőrség szervezésével kapcsolatosan az első hónapokra nincsenek konkrét adatok,⁴³ Jakab Elek szerint azért, mert a nemzetiségek széthúzása miatt eleinte a kormányszék nem intézkedett elég gyorsan.⁴⁴ A székelység körében a határőrségnek a nemzetőrséggé való átalakítása tűnt a legkézenfekvőbb megoldásnak, amit az erdélyi osztrák katonai főkormányzó, Anton Puchner kezdettől ellenzett, megtiltva, hogy határőr katona nemzetőrré váljon.⁴⁵ A nemzetőrséggé való átalakítás szükségességét tette indokolttá az a félelem is, hogy a székely határőrök a terhesnek tartott katonai szolgálattól szabadulni akarván esetleg letehetik a fegyvert. Ennek megakadályozása miatt Wesselényi Miklós a székelyekhez írt felszólításában május 12-én külön kiemelte, hogy az Unió megvalósulása

⁴⁰ GYÉFKL PI – 393.d. 3– 6.cs. 893/1848: Kolozsvár, 1848. július 2.: *Kolozs–dobokai kerület beadványa*; GYÉFKL PI – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Csíkszentmárton, 1848. augusztus 1.: Alcsíki és kászonszéki kerület beadványa; Kanta, 1848. augusztus 9.: *Kézdi–orbai kerület beadványa*.

⁴¹ Mészáros Antal 1800-ban született. Pappá szentelve 1823-ban. Kolozsváron káplán, 1827-től Tusnádon plébános, 1841-től Gyergyószentmiklóson. 1843 (1845?)-től gyergyói esperes, iskola-felügyelő, gimnáziumi igazgató. 1849-ben a forradalom idején tanúsított magatartása miatt egy évet börtönben ült. 1850-ben szabadulása után előbbi hivatalát foglalta e. Meghalt 1865. november 6. FERENCZI 2009, 343.

⁴² Potyó Ferenc 1788-ban született Csíkszentmártonban. Pappá szentelve 1812-ben. Káplán Marosvásárhelyen, majd 1816-tól Csíkszentgyörgyön. 1817-től Gyulafehérváron teológiai tanár, 1828-tól Nagyszebenben tanár, 1832-től Kapnikbányán plébános és esperes. 1835-től Nagyágon majd Nagyboldogasszonyon plébános. 1835-től felcsíki és gyergyói esperes. Meghalt 1862. január 7. FERENCZI 2009, 378.

⁴³ Süli Attila kiemeli, hogy a csíkiak határőrséghez való ragaszkodása miatt ment lassabban a nemzetőrség szervezése, mint Háromszéken. SÜLI KÉZIRAT, 104.

⁴⁴ JAKAB 1880, 238.

⁴⁵ EGYED 1998, 80.

után át fognak alakulni „*saját nemzeti tiszteik*”⁴⁶ parancsnoksága alatt álló nemzeti rendezett őrsereggé”.⁴⁷ A problémát a május 29-én összegyűlt erdélyi országgyűlés se tudta megoldani. Megfogalmazta ugyan tételelesen, hogy „*a jelenleg fegyvert viselő székelyek jelen törvénycikk erejénél fogva nemzetöröknek tekintetnek*”,⁴⁸ viszont a törvény problémája volt, hogy ezt csak átmeneti rendelkezésnek tekintette, a legközelebbi országgyűlés rendelkezéséig fenntartva, hogy a székely katonaság továbbra is rendes katonai fegyelem mellett katonáskodjon. Gyakorlatilag maradtak a General Commando parancsnoksága alatt, nemzetörökként, de addigi alakulataikban.⁴⁹ A határőrség átalakítási terve mellett az Unió életbe lépését követően ténylegesen elkezdődhetett a magyarországi 1848:22 tc. alapján⁵⁰ a nemzetőrség szervezése,⁵¹ amelyről Csíkszéken a június 15-én tartott székgyűlésen döntöttek. Eltekintve attól a problémától, hogy az egész székre kiterjedő összeírást Teleki József fő kormányzó megpróbálta leállítani, vagy attól, hogy a igényelt fegyverek kiadása a General Commando által ellenőrzött fegyverraktárból milyen problémákat okozott,⁵² a papság szerepét magánál az összeírásnál tekinthetjük fontosnak. Esetenként ugyanis előfordult, hogy az összeírás a lakosság ellenállását váltotta ki, mint például Csíkszentgyörgyön és Csíkbánkfalván.⁵³ Az összeíró biztos rá is mutatott a királybírónak írt jelentésében, hogy „*a közgyűlés által kinevezett bizotmánynak a tekintélye meg van gyalázva, porba tiporva, ha erélyes fellépés vagy pedig felszólítás nem tétetik, az ilyen elbizottság erőszakosságra is fajulhat.*”⁵⁴ Az erélyes fellépés a polgári hatóság mellett a pap segítségét is magába foglalta. Csíkszéki feljegyzés ugyan erről a kutatás során nem került elő, de egy hasonló helyzet példázhatja, hogy ilyen esetekben mi történt egy-egy faluban. Minden esetben a sorozóbizottság munkáját csak akkor kezdhette el, ha a pap az anyakönyveket átadta. Az udvarhelyszéki atyhai esetben 1848 őszén⁵⁵ a papot éppen ezért fenyegetik meg a falu lakói halállal arra az esetre, ha a megye protocollumát vagy a legények neveit” a biztosoknak ki meri adni. A sorozóbizottság hivatalos levelei közt ott volt mindig az utasítás: „*a helybeli lelkész az anyakönyvvvel jelen lenni tartozik*”. A polgári anyakönyvezés hiányában ez alapfeltételnek számított, s a forradalmi helyzettől eltekintve is. Vajda Pál főhadnagy 1848. március 10-én kelt levelében, tehát még a forradalom kitörése előtt levélben fordul Kovács Miklós püspökhöz, amelyben közli, hogy egy ellenőrzés kimutatta, hogy az egyházak által vezetett anyakönyvezésben sok pontatlanságot fedeztek fel – igaz, hogy „*a Catholicusok részéről vitt keresztelő könyv a legpontosabb volt*” – s ezért kéri a püspök közbenjárását, hogy e téren a problémák kiküszöböléséért hathatósan közbejárjon.⁵⁶ Az összeírásnál gyakorlatilag a pap annyiban járulhatott hozzá az összeírás sikeréhez, hogy az anyakönyvi adatokat pontosan vezetve,⁵⁷

⁴⁶ A magyar tisztek általi vezetés igénylését ismétli meg majd az agyagfalvi gyűlés is. KÖVÁRI 1864, Az agyagfalvi székely gyűlés jegyzőkönyve. 1848. október 17. 91-99.

⁴⁷ JAKAB 1880, 251.

⁴⁸ 1848:III. tc. 3. §. „*Nemzeti fegyveres erőről*” In. KÖVÁRI 1864, 35-36.; SÁNDOR 1865, 41-42.

⁴⁹ EGYED 1998, 82.

⁵⁰ CSIKÁNY 1998, 5.

⁵¹ Az erdélyi országgyűlés által kidolgozott és felterjesztett 1848. évi III. törvénycikk 3. és 7. bekezdése foglalkozott a nemzetőrség megteremtésével. Az utóbbi szerint Székelyföldön a határörök mellett a nemesek, primorok és más jogállású lakosok is nemzetőri szolgálatra kötelezhetők. – SÜLI KÉZIRAT, 91.

⁵² Ld. ehhez részletesen: SÜLI KÉZIRAT, 105-106.

⁵³ A két falú egyetlen plébániát jelentett, együtt Kotormány filiával. SCHEMATIZMUS 1848.

⁵⁴ BODOR-COSMA-Nemtu 2007, 132. számú irat. *Tompos Ferenc Csíkszék főkirálybírójának*. Csíkszentgyörgy, 1848. június 29.

⁵⁵ MIKLÓSI 1848, 144-149.

⁵⁶ GYÉFKL P1 – 391.d. 29.cs. 365/1848 – Deés: 1848. böjtmás hó 10: *Vajda Pál főhadnagy levele Kovács Miklós püspökhöz*.

⁵⁷ Ezt a pontosságot a forradalom ideje alatt is számon kérik a papságon. Mészáros Antal gyergyói esperes 1849. május 3-án Biális Ferenc csíkszéki biztos felszólítja, hogy „*a hadügy minisztériumtól múlt april hó 12-én 9391 számmal jegyzett s a székely had főparancsnokság által április 23-án 808 szám alatt ki adott rendelettel parancsoltatik, hogy az el halálozandó katonákról minden hó elején az ide mellékelt minta szerint a halotti*

semmit el nem titkolva segíthette a bizottság munkáját. Egy másik, ugyancsak nem csíkszéki példa egy másik szempontot is jelez: a sepsiszentgyörgyi lakosok a bizottságnak addig nem engedelmessé váltak, amíg a helyi esperes ahhoz hozzá nem járult.⁵⁸

A nemzetőrség kialakítási folyamatában forráshiány miatt nem lehet pontosan behatárolni a papság szerepét, csak analógiák alapján következtetni annak fontosságára. Valamivel több fogódzópontra nyújt annak vizsgálata, hogy hogyan alakult annak az alszékelyi, pontosabban csíkszentgyörgyi születésű Gál Sándor által vezetett küldöttségnek⁵⁹ a tevékenysége Csíkszéken, amely Batthyány utasítására a Gubernium és a General Commando megkerülésével⁶⁰ a székely határőrséget a szegedi átszállásra próbálta rávenni. Gál Sándorék a szóbeli utasítás szerint elkerülve Teleki József főkormányzót indultak el a Székelyföldre. Teleki viszont tudomást szerzett küldetésükről, s a szebeni hadikormányzóság mellett a székelyföldi királybírókat is értesítette a gyanúnak tekintett három küldöttről, kérve, hogy figyelve őket, akár el is fogják, ha zavart próbálnak kelteni. Marosvásárhelyen még zavartalanul tudták küldetésüket teljesíteni, de Udvarhelyszékre időközben megérkezett Teleki utasítása, így ott nem is erőltették a küldetésüket, hanem Háromszékre távoztak május 24-én. Május 25-én Teleki egyrészt a sajtóból, másrészt a Kolozsvárra érkezett Puchnertől, de a Macskási Lajos székelyudvarhelyi főkirálybíró által írt levélhez csatolt proklamációból is megtudhatta, hogy Gál Sándorék nem felforgatók, csak éppen nem szabályosan jártak el. Meg is fogalmazta ezt május 25-én a királyhoz címzett panaszlevelében.⁶¹ Párhuzamosan Kemény Dénes a nádorhoz írt levelében⁶² miközben helyteleníti, hogy az unió kimondása előtt hívta Batthyány kiindulásra a székelyeket, megjegyzi, hogy a rokonszenv Csíkban egyébiránt sem igen nagy.⁶³ A háromszéki főkirálybíró, Horváth Albert május 28-án írt jelentésére válaszolva Teleki főkormányzó kérte, hogy Gál Sándorékat az izgatásban akadályozza meg.⁶⁴ Így az alsócsernátoni, majd a május 31-én tartott kézdivásárhelyi népgyűlés után, Gál Sándorék kénytelenek voltak Csíkszékre menni. Ideérkezése előtt június 1-ről két levelet is címeztek

bizonyítványok a ministeriumhoz bé küldessenek. Ennek folytán tisztelettel parancsoltatik Méltóságod lelkészeinek oly utasítást adni, hogy a ki ennek utána a szolgálatban levő katona egyént temetend el, arról a fenn idézett minta szerént a halotti bizonyítványt ide a főparancsnoksághoz beküldeni kötelességének ismerje.” - GYFL GYGYL Gyergyószentmiklósi Plébánia irata. Püspöki és császári rendeletek protokolluma. 1842-1857. 1099. *Főparancsnokságtól. Mászáros Antal Esperes Úrnak.* Csíkszereda május 3-án 1849.

⁵⁸ [Tompos] Ferenc jelentése Sepsiszentgyörgyről, Szent Iván hava 29-ről. MOL, H 113: Az 1848-1849-i miniszteriumi levéltár. Vay Miklós kormánybiztos. Iktatószám nélkül. Mikrofilm 51151. File 694

⁵⁹ A küldöttség tagja volt még Hajnik Károly gyorsíró és Klapka György főhadnagy. URBÁN 2008, 22.

⁶⁰ A székelység kimozdításnak tervét Pulszky Ferenc vetette fel Batthyáynak, még 1848. április 29-én, mint egy lehetséges verziót a már létrejött nemzetőr seregek mozgósítása helyett. A javaslatnak az volt viszont a gyengéje, hogy a székely ezredek kijövetele éppen a császár engedélyétől függött, miközben Batthyány éppen a Béctől való nagyobb függetlenségre törekedett. URBÁN 1973, 226.

⁶¹ URBÁN 2008, 26-27.

⁶² Uo.

⁶³ MOL H2. Meln. 320/2: Klapka György százados jelentése Batthyány Lajos miniszterelnöknek, Budapest 1848. június 16. Közölve: Uo. 42-45.: „A Székelyföldön az unió s a magyarok iránt lelkesedés s rokonszenv általános, különösen Háromszék és Udvarhelyszékben lakó székelyeknél... Ellenben Csíkszékben, és az ott levő 1. gyalog őrezrednél Gál Sándor társammal eleinte az unió s Magyarország iránti kevesebb hajlamot tapasztaltam, utóbb azonban a dolgok jobb fordulatot vettek, mit nagy részben a miniszterelnöki felhívásnak s ennek nyomán tartott népgyűléseken történt erélyes buzdításoknak köszönhetni, miknek következtében ezen szék is – melynek népe a legerőteljesebb – kész a többivel egyesülni a hon védelmére kiállni...”

⁶⁴ A Gubernium a maga során szintén a szószéket is segítségül hívja. A csernátoni népgyűlés után az erdélyi római katolikus püspökhöz küldött rendelet rögzítette, hogy minden népgyűlés összehívását 24 órával korábban be kell jelenteni. Ha e nélkül mégis összehívna azt valaki, hatóságilag megakadályozni, ha már összehívta, szétosztatni, s az összehívót megbüntetni fogják. Engedélyt népgyűlésre csak akkor adnak, ha az nem sérti a törvényeket vagy a közrendet. Ha ettől eltérne a gyűlés, azonnal fel kell osztatni. A püspököt e leiratban felkérlik, hogy ezt a rendeletet a papoknak küldje el, hogy azok a szószékről felolvashassák a népnek. - GYÉFKL PI – 392.d. 35.cs. 1078/1848 – Kolozsvár, 1848. június 29.: *Gróf Mikó Imre átirata Kovács Miklós püspöknek az erdélyi királyi Főkormányzók üléséből.*

neki, amelyek arról árulkodnak, hogy az alcsíki hangulatot sikerült az Unióra hangolni, viszont a felcsíki részen problémákra számíthat. Az első, névtelen levélíró, aki barátjának szólítja Gál Sándort, beszámol arról, hogy elfogatását tervezik Csíkban, hozzátéve, hogy „Alcsíkon történt holmi átalakulás... Az alcsíki események lecsillapítására az ezred[es] és még több alattvaló tisztek lejártak, de siker nélkül. Felcsíkon még mind a régi lábon áll. Az ezred[es] nagyon tart a kitöréstől, ma éppen az ezred[es] több alattvaló tiszteket felvont Felcsíkra a népet még nagyobb rabságba vezetni, s mind némelyek gyanítják, mindenütt a fegyvert viselőktől hitet bevenni és ezt azért akarják tenni, hogy a fegyveres, azaz fegyvert viselők állhatatosak, és hogy a régi járom alatt meg akarnak maradni.”⁶⁵ Endes Miklós alkirálybíró is megerősíti ekkor kelt levelében az alcsíki lelkesedést, megnyugtatta Gál Sándort, hogy nem lesz semmi sértődése, a csíki határőrezred mindkét ezredese hajlandó őt barátsággal fogadni, sőt Felcsíkon is kitenni a nemzeti lobogót az Unió jeléül.⁶⁶ Hogy pontosan mi történt, a dokumentumokból nehéz egyértelműen megállapítani, viszont ha a névtelen barát levelét tekintjük hitelesebbnek, az mindenképp egybecseng azzal, hogy az alcsíki-kászonszéki kerületben az esperes irányításával az Unióra történő lelkesítés a petíciós akcióval párhuzamosan erőteljes, eredményes volt, míg Felcsíkon ennek elmaradása miatt hihető, hogy a határőrezred vezetősége inkább tudott ellenforradalmi tevékenységet szervezni. Gál Sándor saját beszámolójában sajnos nem pontosította, hogy milyen volt az al- és felcsíki hangulat, de azt megjegyezte, hogy az Unió kimondása előtt „privát levelekben tudatták velem, mint péld X/, hogy letartóztatásomról rendelkeztek, és a katonatisztek ellenem fölbőszültek.”⁶⁷

Csíkszéken Gál Sándor érkezéséig a hatóságok Csík, Gyergyó és Kászonszékeknek is megszervezték a népgyűlést június 15-re Csíksomlyón, ahol Gál szavait végül kedvezően fogadták. Csíksomlyón, amint a petíciós akciónál jeleztük, a ferences atyák hatására az Unió iránti lelkesítés már megtörtént, a petíciós ívek aláírására a népgyűlés előtt néhány nappal, június 11-én került éppen sor. A csíksomlyói gyűlésről írt jelentésében Gál Sándor kitért arra, hogy a magyar minisztérium iránti hűségre történő megesketése a jelenlevőknek megtörtént, „ezen tárgyban Andrásí,⁶⁸ gyergyóalfalvi plébános is nagyon lelkesen és buzdítólag szónokolt.”⁶⁹ Gál Sándor a maga részéről természetesnek tekintette, hogy a székely haderőnek a magyar minisztérium terveinek megfelelő mozgósítása csak a papság segítségével lehetséges. Beszámolójában a székelyföldi kiküldetéséről – amikor a székelység belső problémáit vázolta – rá is mutatott arra, hogy mivel a székelyek közt különféle nézetek, érdekek léteznek, s sok aggodalmat kiváltó hír terjed „szükség rögtön, de erélyesen rendelkezni és a népet jövődjé felett a papok és elöljáróságok által felvilágosíttatni.”⁷⁰ Ennek fényében érdemes azt is érdemes megfigyelni, hogy amikor az Unió kimondása után

⁶⁵ MOL H 2 1848/454: Csíkszereda 1848. június 1. *Ismeretlen Gál Sándornak*

⁶⁶ MOL H2 1848/454: Csíkszentsimon, 1848. június 1: *Endes Miklós alkirálybíró Gál Sándornak.*

⁶⁷ MOL H Meln. 2. 1848:454: Gál Sándor jelentése Batthyány Lajosnak. Alsócsernáton, 1848. június 25. Közölve. Urbán 2008. 49.; Benkő Samu (szerk.): *Documenta neglecta. Az 1848. évi erdélyi forradalom forrásait publikáló román akadémiai kiadványból kihagyott iratok. 1848. március 4. – 1848. június 26.* Budapest 2008. 202. számú irat. 372-380.

⁶⁸ Andrásí Antal Nagykaszonban született 1809-ben. Teológiai tanulmányait Gyulafehérváron, Pesten, Bécsben a Pazmaneumban végezte. Pappá 1833-ban Pozsonyban szentelték, tanulmányait 1833-1835 között Bécsben az Augustineumban folytatta. 1835-től Gyulafehérváron teológiai tanár és prefektus, párhuzamosan Magyarigenben helyettes plébános. 1843-1849 között Gyergyóalfaluban plébános és kerületi jegyző. Az 1848-as forradalomban való részvétele miatt elfogták. Miközben Csíkszeredába kísérték, útközben a bekövetkező sorsa miatti félelmében Csíkszenttamáson föbe lötte magát. FERENCZI 2009, 152.

⁶⁹ Egyed Ákos szerint Gál Sándor csíki sikerének a háttérben a papság támogatása mellett fontos szerepe volt annak is, hogy a csíki származású Gál Sándor ugyanúgy római katolikus volt, mint Csíkszék lakossága. EGYED 2004, 73.

⁷⁰ MOL H Meln. 2. 1848:454: Gál Sándor jelentése Batthyány Lajosnak. Alsócsernáton, 1848. június 25. Közölve. Urbán 2008. 45-64.

végül is sor került a székelység kimozdítására, a délvidékre érkező két székely gyalog zászlóalj és a két székely huszár határőrsztyály nem szervezet zászlóaljak, hanem alkalmilag összeállított kötelékek voltak, tisztai, altisztai hiányokkal. Önkéntesség alapján alakultak, nem a tapasztalat, katonai tudás alapján kerültek kiválogatásra.⁷¹ Az önkéntesség miatt jelentős, hogy mely helységekből érkeztek a katonák. A csíki határőrezredből érkező zászlóalj hat századának a legénységét az alszíki-kászonszéki kerületből Csíkszentimre, Csíkkozmas, Csíkszentgyörgy és Kászónújfalu adta; a felcíki kerületből Csíksomlyó, Csíkszépvíz, Csíkrákos és Csíkszenttamás; illetve a gyergyói kerületből Gyergyóújfalu, Gyergyószentmiklós, Gyergyóalfalu, Gyergyóditró.⁷² A falvakban tevékenykedő plébánosok forradalmi magatartásával egybevetve azt látjuk, hogy közülük nemzetőrnek állt személyesen Ferenci János kászónújfalvi plébános, tábori lelkész lett Vas Ferenc⁷³ csíkrákosi káplán, a szabadságharc bukása után kötél általi halálra ítélték Tankó Albert esperest és csíkszentgyörgyi plébánost, börtönbe került a Mészáros Antal esperes és gyergyószentmiklósi plébános két káplánjával együtt (Lakatos Ferenc⁷⁴ és Fejér József⁷⁵), akárcsak Márkos János⁷⁶ csíkszentmirei plébános is. Vizsgálati fogságba vetették Puskás Tamás⁷⁷ csíksomlyói plébánost, az öngyilkosságba menekült András Antal gyergyóalfalusi plébános. A számonkérést az érintett falvak papjai közül az alszíki-kászonszéki kerületből Mártonfi János⁷⁸ csíkkozmasi; a felcíki kerületből Balogh József⁷⁹ csíkszenttamási és a szabadságharc bukása előtt már meghalt, így számon se kérhető Zámblér János⁸⁰ csíkszentmártoni – ennek filiája Csíkszépvíz - plébánosok kerültek el, s egyértelműen csak Eránosz Jeremiás⁸¹ gyergyóditrói plébánosról állíthatjuk, hogy ő nem volt a forradalmi kormány támogatója.

⁷¹ Előszó In. CSIKÁNY 2008, 8.

⁷² GARDA 1998, 21.

⁷³ Vas Ferenc Altorján született 1821-ben. Pappá szentelve 1846-ban. Káplán Lemhényben, 1847-től Zetelakán plébános, majd 1848-tól Csíkrákoson. 1849: a forradalom alatt tanúsított magatartása miatt menekülnie kell. 1850-től Szászrégenben helyettes plébános, 1851-től Kapnikbányán káplán. 1852-től Székelyhodoson plébános, 1856-tól Kászónjakabfalván, 1857-től Sárfalván, 1864-től Törösváron, 1868-tól Jegenyén, 1869-től Almakeréken. Meghalt 1877. január 29. FERENCZI 2009, 440.

⁷⁴ Lakatos Ferenc Gyergyóremetén született 1822-ben. Pappá szentelve 1847-ben. Gyergyószentmiklóson káplán és tanár. 1849-1857 között a forradalom alatt tanúsított magatartása miatt a komáromi börtönben raboskodik. Szabadulása után rövidesen meghalt, 1858. október 12-én. FERENCZI 2009, 318.

⁷⁵ Fejér József Hatolykán született 1825-ben. Pappá szentelve 1848-ban. Gyergyószentmiklóson káplán. 1849-ben Nagyszebenben, Székelyudvarhelyen és Csíksomlyón fogoly. 1850-től Székelyudvarhelyen, 1852-től Csíksomlyón, 1853-tól újra Udvarhelyen és 1854-től újra Csíksomlyón tanár. 1855-től Kapnikbányán káplán, 1856-tól Marosvásárhelyen tanár, 1861-től Tusnádon káplán. 1863-tól Mezőszengyelen plébános, 1856-tól (?) Parajdon, 1865-től Illyefalván (?), 1866-tól Balánbányán, 1881-től Csíkszentléleken. Meghalt 1887. április 11. FERENCZI 2009, 238.

⁷⁶ Márkos János 1808-ban született. Pappá szentelve 1832. 1832-től Csíkszentgyörgyön káplán, majd 1833-tól Brassóban. 1837-től Csíkszentimrén plébános, 1852-1854 között börtönben. 1854-ben Gyulafehérváron a püspöki udvarban, majd Csíkszenttamáson káplán, 1856-1858 között Kajántón helyettes plébános, 1858-tól Csíksomlyón tanár. Meghalt 1877. november 2. FERENCZI 2009, 333.

⁷⁷ Puskás Tamás Ditróban született 1783-ban. Pappá szentelve 1807-ben. Csíkszentdomokoson káplán, 1809-től ugyanott plébános. 1830-tól Csíksomlyón plébános, 1834-től csíkszéki táblabíró, szentszéki ülnök. Meghalt 1859. április 9. FERENCZI 2009, 380.

⁷⁸ Mártonfi János 1796. május 2-án született Szentegyházfaluban. Pappá szentelve 1821. Tordán káplán, 1822-től Kiskapuson plébános, 1831-től Csíkkozmason, 1861-től szentszéki ülnök. Meghalt 1879. május 14-én. FERENCZI 2009, 339.

⁷⁹ Balogh József 1802-ben született Csíkszentkirályon. Pappá szentelve 1826-ban. Székelyudvarhelyen káplán, 1827-től Sepsikőrőspatakon plébános, 1829-től Csíkszenttamáson. Meghalt 1853. március 22. Ferenczi 170.

⁸⁰ Zámblér János Alsócernátonban született 178-ben. Pappá szentelve 1812. Gyulafehérváron tanár és számvevő. 1818-tól Csíkszentsimonban plébános, 1830-tól Csíkszentmártonon. 1847-től tiszteletbeli kanonok. Meghalt 1849. július 24. FERENCZI 2009, 450.

⁸¹ Eránosz Jeremiás Gyergyószentmiklóson született 1809-ben. Pappá szentelve 1832-ben. Szilágysomlyón, majd Nagyszebenben tanár. 1833-tól Balánbányán plébános, 1839-től Csíkszentdomokoson, 1842-től Ditróban.

A délvidéki kimozdítás mellett még egyértelműben tetten érhető a térség katolikus papságának hatása a székely haderőre az agyagfalvi székely nemzetgyűlésen. A gyűlés szervezéskor a forradalom alatt végig használt módszernek megfelelően a felhívásban a papság közreműködését is igényelték: „királybíróitok, dülőitok, kapitányaitok, papjaitok tartoznak tütököt vezetni, vagy annyira korcsá bitangá váltunk, hogy tisztjeinktől – kiket hazánk fizet – ennyit sem várhatnánk?”⁸² A székelyudvarhelyi esperesi kerület iratai közt megmaradt az a kormánybiztosi felszólítás is, amely kérte, hogy a kerületi papság a híveket az agyagfalvi nemzeti gyűlésre „minél több számmal és jobb rendben megjelenni bírják”.⁸³ A papság eleget is tett a kérésnek. Eránosz Jeremiás gyergyóditrói plébános a szabadságharc leverését követően Kovács Miklós püspökhöz írt jelentésében rámutatott, hogy „a Székely Honnak a kényes forradalmi üdők kezdete óta tavaly országi gyűlés után, Magyarországra felküldött Székely követeink haza jövén, az ottan történt változások és zavarok iránt párthíveikkel, némely pap társaimmal is kézen fogva fanatisálni kezdték a Népet, elámítván azt a Nép irtásrólí álmodozásokkal így a dühig felizgatva a Népet, az agyagfalvi gyűlésre kivívék, meggyéknék⁸⁴ a népet a fő Esperes⁸⁵ úrnak kör Levele szerént a lelki pásztoroknak, a szelídség köntösét levetve, vitéz kapitányi szerepet jádsva kardosan vezették úgymint a Kilyénfalvi,⁸⁶ Újfalvi,⁸⁷ Remetei⁸⁸ és még két Gy[ergyó] Sz[ent] Miklósi segéd lelkész T[isztelen]dő Jákobi Sándor,⁸⁹ és Lakatos [Ferenc] urak”.⁹⁰ Jelentésének hitelességét a papok nevesítése nélkül megerősíti Mikó Imre 1848. október 18-án kelt jelentése is. Ebben rámutat, hogy az Agyagfalván október 16-án 60.000 résztvevővel megnyílt nemzeti gyűlésre a csíki, háromszéki, udvarhelyi, s csekélyebb számmal a marosi székelység közül a katonák tisztjeik vezérlete alatt fegyverben jelentek meg, a „többiek karddal felfegyverzett papjaik vezérlete alatt”.⁹¹ Az agyagfalvi gyűlésen jelen levők tudatában voltak annak, hogy határozataiknak a köztudatba kerülését továbbra is a papság segítése biztosíthatja. A jegyzőkönyvben tételesen meg is fogalmazzák, hogy az uralkodóhoz

1850-től kerületi jegyző. 1854-től Csíkszentdomokoson plébános és esperes. 1857-től Csíkrákoson plébános és esperes. 1865-től tiszteletbeli kanonok. Meghalt 1881. szeptember 26. FERENCZI 2009, 229.

⁸² Csíkszéki Nép-gyűlés, 1848. október 10-én Somlyón tartott gyűléséből felhívás a Székelyekhez In. HERMANN 2009, 193.

⁸³ GYÉFKL PI 394. d. 11. cs. 633/1849. sz.; Historia Domus et Ecclesiae Rom.Cath., Udvarhely. 32/1848. A felhívást október 9-én küldték, az esperesi hivatal jegyzőkönyvében a megjegyzés rovatba a következő bejegyzés szerepel: „Vettem 10-én, azonnal körbeindítottam.”

⁸⁴ Egyházközségenként, plébániákként.

⁸⁵ Mészáros Antal

⁸⁶ Sánta Imre Csíkszentimrén született 1806-ban. Pappá szentelve 1831-ben. Csíkszentimrén, majd 1833-tól Kolozsváron káplán. 1834-től Szentegyházfaluban plébános, 1836-tól (1838?) Gyergyókilyénfalván, 1849-től Csíkszentmiklóson. Meghat 1876. május 14. FERENCZI 2009, 390.

⁸⁷ Albert Mihály Csíknagyboldogasszonyon született 1802-ben. Pappá szentelve 1833-ban. Gyulafehérváron, majd 1837-től Székelyudvarhelyen gimnáziumi tanár. 1839-től Illyefalván plébános, 1842-től Gyergyóújfaluban. Az 1848-as forradalomban való részvétele miatt 1849-1851 között börtönben. Szabadulása után Csíksomlyón, Marosvásárhelyen és Gyulafehérváron, majd ismét Gyergyóújfalban plébános. Meghalt 1861. december 20. FERENCZI 2009, 149.

⁸⁸ Györfy János Csatószezen született 1801-ben. Pappá szentelve 1825-ben. Káplán Kolozsváron, majd 1829-től Csíkszentkirályon. 1832-től (1834?) Csíkszeredában tábori káplán, 1834-ben 6 hónapig megbízott plébános Csíkszeredában. 1846-tól Gyergyóremetén plébános. Az 1848-as forradalom idején a nemzeti mozgalmaktól távol maradt. Ennek ellenére ő az első, akit Gyergyóból Dorsner ezredes letartóztatott. 1856-tól Korondon káplán és egy ideig vezeti a parajdi plébániát. 1862-től Tekerőpatakon plébános, 1876-tól nyugdíjazva. Meghalt 1893. szeptember 4. FERENCZI 2009, 261.

⁸⁹ Jákobi Sándor örmény rítusú. Születési adatai nem ismertek, pappá szentelési sem. Székelyudvarhelyen tanár, 1844-től Gyergyószentmiklóson káplán. Az 1848-as forradalom alatt tanúsított magatartása miatt előbb halálra, majd várfogságra ítélik. 1849-től fogoly, 1850-ben mint elítéltet viszik Komáromba. FERENCZI 2009, 280.

⁹⁰ GYÉFKL PI – 394.d. 16.cs. 362/1849. – Ditró, 1849. szeptember 12.: Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek.

⁹¹ MOL, Mikrofilm 17669 – szekción kívül. Biblioteca Academiei R.S.Romania. Filiala Cluj. NO 753. 64. file. A kolozsvári Oltalmi Bizottmány 1. tudósítása az agyagfalvi gyűlésről, 1848. október 18.

intézendő proklamáció „*tartalma, tisztségek, és papság által*” legyen a lakosságnak megmagyarázva.⁹²

Az agyagfalvi gyűlés után Csíkszék forradalmi magatartásában közismerten törés állt be. Az ellenforradalmi törekvés hatására miközben Háromszék megszervezte az önvédelmét, Udvarhelyszék osztrák ellenőrzés alá került. Csíkszék eleinte közösen kezdi szervezni az önvédelmet Háromszékkel, viszont a csíki székely határőrezred ezredese, Dorsner végül megvalósította Csíkszék pacifikálását. A pacifikáció lényegében azt jelentette, hogy a csíkiak Dorsner hatására elfogadták, hogy a szebeni főparancsnokságnak vessék magukat alá, azzal a feltétellel, hogy a szék területére se császári csapatok, se román⁹³ vagy szász felkelők nem tehetik a lábukat. A be nem hatolást valójában a csíkiak szabták a semlegesség feltételéül, amit Dorsner ügyesen ki is használt. A magyar kormány iránti hűség jegyében a háromszékiekkel való együttműködés mellett döntöttek ugyan a december 1-én Csíksomlyón tartott népgyűlésen a csíkszéki helységek képviselői, viszont Dorsner önkényesen eljárva elszigetelte a polgári kormányzatot; a Védelmi Bizottmányt; akik csatlakozni akartak Háromszékhez, befogatta, s így alárendelte a General Commandonak Csíkot.⁹⁴ A pacifikált térségből Háromszékre menekültek a székely értelmiség képviselői, „*tudásukkal és képzettségükkel a vezető szerepet vállalták, felvilágosították és lelkesítették a népet – most már a valóban igaz ügy mellett -. Ezekre a papokra, tanárookra, ügyvédekre, orvosokra célozva mondta bosszankodva az osztrák parancsnok, hogy ami Háromszéken történik, az mind hamis papok és jogászok dolga.*”⁹⁵

A pacifikáció ideje alatt Csíkszéken belül mind a regionális különbségek, mind az esperesi kerültek papságának magatartása a forráshiány miatt nehezen mérhető. Macskási Antal főhadnagy⁹⁶ ebben az időszakban hírvivőként eljutott az osztrák katonai irányítás alatt álló Csíkszéken keresztül a magyar kormány ellenőrzése alatt álló Háromszékről Kolozsvárra, s vissza. Az útjáról írt későbbi igazolások arra utalnak, hogy küldetése teljesítésekor a felcsíki terület volt a legveszélyesebb rá nézve. Háromszékre való visszatérését vázolván Mikó Mihály csíkszéki biztos⁹⁷ kiemelte, hogy a Háromszék felé tartó Macskási Antal, hogy elkerülhesse a Dorsner által elfogására a havasi szorosokhoz állított fegyvereseket,⁹⁸ a járatlan havasi ösvényeken keresztül jutott el a biztonságosnak tekintett Gyergyóalfaluba Mikó Mihályhoz. „*Onnan tudta a róla elterjedt hírt, és azt is hogy annak következtében felCsíkon keresztül veszély nélkül nem utazhatik, egy alfalvi jól ismert bizalmas emberemmel csak szalmába rejtve küldhetém Csík felé, Csíkból ismét a mint bizonyosan tudom részint kocsisi álruhában, részint erdei ösvényeken de mindegy veszélyeztetve juthatott át 3székre megbízását bé végzendő.*”⁹⁹ A történetből az világos, hogy Felcsíkon erősebb az osztrák hatás, a papság szerepével kapcsolatosan pedig fontos adalék az alcsíki-kászonszéki és gyergyói helyzethez,

⁹² *Az agyagfalvi székely gyűlés jegyzőkönyve* (1848. október 17. aláíró: Mikó Imre elnök, Kovács Elek jegyző) In. KÖVÁRI 1864, 1861. 91-99.

⁹³ Közvetlenül az agyagfalvi gyűlés után a toplicai/maroshévi román betörésről a csíki határőrezredet október 20-án a gyergyóalfalvi plébános, András Antal értesíti, segítséget kérve. A kérés következményeként „*Csáki határőr hadnagy a pálfalvi, delnei, borzsovai, szentmiklósi, szépvízi, vacsárcsi és göröcsfalvi honn levő férfiakat Szépvízre rendelte.*” - KÖVÁRI 1864, 95.

⁹⁴ EGYED 1998, 123-124.

⁹⁵ BÖZÖDI 1945, 21.

⁹⁶ Macskási Antal a kolozsvári nemzetőrség főhadnagya, 1848 őszén részt vett a székely tábor harcaiban, majd ezt követően a Háromszék önvédelmi harcában, de nem az alakulat tisztjeként. SÜLI KÉZIRAT, 187.

⁹⁷ 1848. szeptember 17-től Csíkszéki honvédtoborzó kormánybiztos. HERMANN 1998/3, 65.

⁹⁸ Kolozsvár felé utazva már egyszer elfogták, a csíkszeredai börtönből viszont sikerült megszökni. MOL R 392, 1. doboz, Macskási Antal székely önkéntes alakulati parancsnok iratai.1848. VII. 29 – 1849. VI. 19. Iktatószám nélkül – *Bíró Sándor igazolása Macskási Antalról*, Csíkszereda, 1849, június 19.

⁹⁹ MOL R 392, 1. doboz, Macskási Antal székely önkéntes alakulati parancsnok iratai.1848. VII. 29 – 1849. VI. 19. Iktatószám nélkül – *Mikó Mihály igazolása Macskási Antalról*, Csíksomlyó, 1849. június 19.

hogy Mikó Mihály, amikor őt Bem¹⁰⁰ kinevezte csíkszéki biztosnak 1849. január 11-én, „*legelsőben Biális Ferencz, Mikó Antal, Antalfi Gábor s az előkelő nemesség más kiváló tagjaival, azután Andrássy Antallal, lakhelye¹⁰¹ derék plébánosával, Tankó Albert csíkszéki esperessel, Mészáros Antal szent-miklósi plébánossal és esperessel, Kilyénfalván Sánta Károly¹⁰² plébánossal*” illetve még a katonaság közül néhányval, s egy pár barátjával közölte.¹⁰³ A felsorolt nevek alapján kinevezését közölte az alcsíki-kászonszéki esperessel, a gyergyói esperessel és a gyergyói kerületi jegyzővel, míg a felcsíki kerületből senkivel sem. Ebben az összefüggésben értelmezhető, hogy miért Felcsík volt a legveszélyesebb Macskási Antal részére is. A másik két kerületben a papság a hívek közt a forradalmi hangulatot jobban ébren tudta tartani, s január folyamán a lakosságot a szabadságharc támogatására hangolta. Erre utal, annak gördülékenysége, ahogyan Gál Sándor ezredes – aki a Nyerges tetőn keresztül érkezett Háromszékről Csíkba január 23-án – leváltva Beczmann ezredest¹⁰⁴ átvette az ezred irányítását, megszervezte a 76, 77, 78 honvédszászlóaljkat, s Csíkszékét a szabadságharc szolgálatába állította.¹⁰⁵ Ebben a folyamatban Gál Sándor a papság segítségét vette igénybe. „*Csik lelkes tisztviselői és papsága segélyével sikerült elnémítani a reactiot, legyőzni és eltávolítani a német tiszteket*” – jelzi Jakab Elek,¹⁰⁶ kiegészítve annak megjegyzésével, hogy a csíki katonaság kérését 1849. január végéről – hogy egykori ingadozásait elfeledve, Gál Sándor székely ezredes vezetése alatt harcolhassanak Magyarország alkotmánya és szabadsága megvédéséért – „*csak közlekedés tehette: a papság, nemesség és nép együtt.*”¹⁰⁷

A szabadságharc mellett felsorakozó csíkszéki papság három esperesi kerülete közül a legkézzelfoghatóbb a gyergyói kerület irányító szerepe. Már február 7-én, Gyergyószentmiklóson átszerkesztik a megyéspüspöknek egy, 1848. október 30-án keltezett körlevelében¹⁰⁸ küldött ima-szövegét,¹⁰⁹ „*a jelen körülmények igényelte változtatásokkal, s*

¹⁰⁰ Ő maga is a papság segítségét követelte. Kinevezése után rendeletet bocsátott ki, amelyben megparancsolta, hogy „*a Tőle vagy a Székely fődre nézt hasonló hatalommal ellátott Gál Sándor Ezredes Úrtól kibocsátandó rendeleteket a székely földi papság híveivel szószékből tudassa*”. GYÉFKL PI – 394.d. 16.cs. 338/1849 – Nagyszében, 1849. szeptember 18: Tankó Albert csíkszentgyörgyi plébános és Mészáros Antal gyergyói esperes leve Kovács Miklós püspöknek.

¹⁰¹ Mikó Mihály Bem levelének vételekor Gyergyóalfaluban volt. EGYED 2010, 337.

¹⁰² Jakab Elek itt rosszul használja a nevet. A gyergyókilyénfalvi plébános Sánta Imre.

¹⁰³ JAKAB 1880, 451.

¹⁰⁴ Dorsner csíki székely határőrezredes utóda.

¹⁰⁵ EGYED 2010, 337.

¹⁰⁶ JAKAB 1880, 143.

¹⁰⁷ Uo. 455.

¹⁰⁸ A kerületi esperesi gyűlés jegyzőkönyve a tartalmát így összegzi: „*hazafias szellemben írt tiszta hazafiságot lehelő körlevele, melyben rendeli, hogy az általa leküldött imát a békéért, igazságos ügyünk diadaláért, szegény, minden idegen elemtől, a reactionariusok minden pokolbeli ármányától galádul megtámadott szeretett hazánk – és nemzetiségünk dicső győzedelméért, a körlevél vétele után legközelebbi vasárnaptól fogva egész héten minden nap, délelőtt, délután, azontúl pedig minden vasárnap és csütörtökön, szentség kitétel mellett az Egyházokban ünnepélyesen mondanók el. Közöröm és lelkesedéssel fogadtatott püspök úr ezen mindnyájunk kívánságával találkozó korszerű rendelete, s a Székely jó honfi Főpásztor úr megéljeneztetett.*” GYFL GYGYL, Gyergyószentmiklósi Plébánia iratai. Helyi egyházi archontológia. 1276-1861. Gyergyói esperesi kerület papságának gyűlési jegyzőkönyve. 1814-1862, 1848. sz. András hava (november) 30-án tartott gyűlés, Killyénfalva.

¹⁰⁹ „*Dicsőült Szentek, kik e hon népét a keresztény hit idvezítettő tudományára oktattátok, kik a Szt. kereszt zászlóját előre víve az alatta egyesült népeknek egyházi s polgári alkotmányt adtatok hazánkat jámborságtok által meg dicsőítettétek... a Ti első szólástok érdemessége nyerjen számunkra békés, csendes napokat, hogy nyugott Szível teljesíthessük keresztényi, és Polgári kötelességeinket: s a Szabadság jótéményeibe részesülhessünk, kérjétek reánk a mennyben uralkodó szeretet áldását; a ti könyörgésteik szentelje meg magyar ország minden népei között az igaz testvériség kapcsát gyullassza fel bennünk a haza iránti szeretetet, a koronás Király iránti tisztelet tiszta érzelmeit, s tartsa meg szívünkben a magyar alkotmány iránti tántoríthatatlan ragaszkodást*” - GYFL GYGYL, Ditrői plébánia iratai. Csomó: Püspöki rendeletek protokollum 1815-1853

egy pár új ima, és énekek hozzá adásával.” Csíksomlyón kinyomtatták, s ebben a formában terjesztették. A nyomtatási költségeket Mikó Mihály csíkszéki biztos közbejárására állami pénzből fedezték. Aznap a kerület papsága a katonai vezetőség kérésére az esperes lakásán letette az esküt a magyar alkotmányra, a gyűlési jegyzőkönyvben kiemelve, hogy „*tevé pedig ezt annál is inkább, minthogy erre még a múlt évi Kolozsvárt tartott Zsinat határozata következtében, püspök Kovács Miklós ő N[agy]méltósága által fel valánk szólítva, kötelezve.*”¹¹⁰ Ez a bejegyzés hivatott annak jelzésére, hogy a katonai vezetőség által megfogalmazott kérés teljesítésekor az eddig is biztosított lojalitás volt a mérvadó. Ennek kihangsúlyozása miatt a jelenlevők „*felszólíttatni határozta a Csíki Főparancsnokságot: készítene egy mindenütt egyiránt használandó eskü formát, mely szerént aztán minden helység lelkésze eskesse fel ünnepélyesen híveit a magyar alkotmány s Kormány iránti hűségre, engedelmségre.*”¹¹¹ A kerületi papság közül csak a ditrói plébános, Eránosz Jeremiás kérte jegyzőkönyvbe is venni, hogy ez a felesketés kizárólag a polgári hatóság révén történjen. A neki adott válaszban tetten érhető a papság szakrális tekintélyének realitása a forradalom ideje alatt: „*miképp az eskü egy a legszentebb vallásos tények, szertartások közül, mit csak a legünnepélyesb előkészületül lehet, és kell letenni, és pedig a nép által a nép bizodalját, tiszteletét igénylő egyházi személy kezében.*” A gyűlés jegyzőkönyvében arra is találunk utalást, hogy ebben az esetben is a polgári hatalom utasításának teljesítésében a pap a híveknek előbb elmagyarázza magát az utasítást. „*A többség fontolóra vévén minő terhes, s a nép tudatlansága miatt az igaz ügyre, s minnyájunkra nézve könnyen veszélyessé válható időket élünk, egy két ellen nyilatkozat daczára, meg határozá: minden édes hazánk sorsát, boldogságát érdeklő proclamatiók, placatoknak sat*”¹¹². *a szószékből ünnepélyes felolvasását, s meg magyarázását. S ez felelet terhe alatt kötelességévé téteték minden lelkésznek.*”

A Függelenségi Nyilatkozatot az erdélyi egyházmegyében valóságos népünnepélyek keretében üdvözölték. „*Bajos volna le írni a függetlenségi nyilatkozat hirdetése alkalmasságával, egész búcsújárás ünnepélyességgel tartott szónoklatok közt szóra sértő az ausztriai házat gúnyoló s lázszító beszédeket*” – emlékezik vissza a ditrói plébános az ekkori hangulatra.¹¹³ Levelében rámutat, hogy korábban is „*féktelen szabadsággal egynéhány pap társaim el hivattatásokat falba rúgva s mesék után indulva, az igaz tudományt nem szenvedték, az Isten igéje hirdetésére szánt szónoki széket, politikai dolgok szónok székévé változtatták, a honnan nem különben egyes, mint tömeg nép előtt is nyíltan az ausztriai Ház, fejedelem, és kormánya ellen mérgesen tetszeni kívánásból is beszéllettek*”. A radikális hangulatban a kerületi papság a forradalmi lelkesítés mellett belső, egyértelműen a hierarchia belső szabályaival szembenálló autonómiát léptetett életbe, jóval nagyobb mozgásteret biztosítva az egyházmegye központi vezetése mellett a kerületi espereseknek. Ez a megoldás nem kizárólag erdélyi specifikum, más egyházmegyék esetében is azt látjuk, hogy a forradalmi eszmék iránt elkötelezett papság inkább választotta a nem elég lelkes egyházi vezetőivel szemben a függetlenedést, mintsem azt a vádat, hogy az egyház a forradalmat nem támogatja elég

¹¹⁰ GyFL GyGYL, Gyergyószentmiklósi Plébánia iratai. Helyi egyházi archontológia. 1276-1861. Gyergyói esperesi kerület papságának gyűlési jegyzőkönyve. 1814-1862, Gyergyószentmiklóson 1849. febr. 7-én tartott gyűlés határozata

¹¹¹ A jegyzőkönyv szerint a kérést nem csak a katonai főparancsnokságnak, hanem „*csík minden megyéjének*”, vagyis egyházközségének megküldték.

¹¹² 1849. májusában ugyanennek a kerületnek az esperese viszont jelzi, hogy a kisebb jelentőségű hirdetések „*az irt Szék méltóságát le alatonitják*”, ezért a kerületi gyűlésen elhatározzák, hogy : „*kéretessenek meg a tisztelt parancsnokságok, a Szónoki Széket meg kimélleni, és bízni a rendeleteknek némelyikét a bírakra ki hirdetés végett, a kik az isteni tiszteletek végével a Templom előtti téren agyák tudtára az egybe gyülekezett népségnek.*” - GyFL GyGYL, Gyergyószentmiklósi Plébánia iratai. Helyi egyházi archontológia. 1276-1861. Gyergyói esperesi kerület papságának gyűlési jegyzőkönyve. 1814-1862 Gyergyószentmiklóson 1849. febr. 7-én tartott gyűlés határozata

¹¹³ GyÉFKL PI – 394.d. 16.CS. 362/1849. – Ditró, 1849. szeptember 12.: Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek.

erélyesen.¹¹⁴ A kezdeményezés Csíkszéken a gyergyói kerületből származott, amikor a házassági peres ügyek megoldatlanságára hivatkozva javasolták május elején, hogy az esperesek püspöki helynöki hatalommal járjanak el.¹¹⁵ Az esperesi kerületek nagyobb önállósága viszont nem egyértelműen az esperes, hanem sokkal inkább a kerületi papság akaratát volt hívatott szolgálni. Az előzmények terén jelentős, hogy már 1848-ban a marosi kerületben megfogalmazták: „*az udvarhelyi esperestnek hivatalából tett elmozdítását örömmel értettük; hasonlóképpen elcsapni kívánjuk a szebeni esperest is, mint a magyar nemzetnek megátalkodott ellenségét*”.¹¹⁶ Az egyházmegye püspöke 1848-ban az ügyet nem kommentálta, de az tény, hogy az udvarhelyi esperes¹¹⁷ leváltását a papságtól elfogadta, miközben a többi kért *esperes-elcsapáshoz* nem járult hozzá. A gyulafehérvári ostromzár miatt elszigetelt püspök hiányában viszont a kerületi papság 1849 tavaszán és nyarán egyértelműen alkalmazta ezt a belső, esperes-kerületi autonómiát. A püspök által kinevezett helynök, Kedves István¹¹⁸ kolozsvári plébános a szabadságharc leverése után írt jelentésében rá is mutat: „*az én helyetteségemet nem mindenütt fogadták el, mint Gyergyóban, és Felcsíkon*”¹¹⁹ *másutt határozatilag is érvénytelennek nyilatkoztatták és azt hivatalosan is megírták, mint Udvarhelyt, azért az ily esperestségekből ide hozzám nem is jövén hivatalos tudósítás, a papok állásáról csak hírből tudhatok valami*”.¹²⁰ A forradalmi kormánynak is jól jött a katolikus papság által választott belső autonómia, hiszen a közvetítéseket kihagyva közvetlenül az érintett kerületekkel tarthatta a kapcsolatot. A tendencia a kormány részéről már azzal is tetten érhető,

¹¹⁴ Például a váci egyházmegyében hasonló okok miatt 1849. június 30-án az egyházmegye papsága leváltva Szarvas Ferenc helynököt, önkényesen Bobory Károlyt választják meg erre a tisztségre, hasonló okok miatt. Ezen az elhírhedt gyűlésen tárgyalják a Vallás és Közoktatási Minisztériumnak a Közlönyben is megjelent rendeleteit. Ezek alapvetően arra szólítják fel az egyházmegyéket, hogy a polgári hatósággal azonos elveket vallva hazafiként viselkedjenek, működjenek együtt a kormánnyal buzgón és erélyesen és ne kényszerítsék hazafiutlanságuk által a kormányt „*olynemű szabályokhoz nyúlni, melyek bár az egyháznak (különbön tiszteletben tartandó) önkormányzati jogát sértik, de a haza érdekében a nemzetellenes hatások ellensúlyozása, és megátolása végett szükségessékké lesznek*”. A 161. számú rendelet június 15-ről arra szólítja fel az egyház vezetőit, hogy Horváth Mihály elképzelésének megfelelően augusztus 20-án egyházi közgyűlést tartsanak Pesten a „*magyar kath[olikus] egyháznak a szabadság alapján történendő újjászületésére, s mind az álladalom iránti viszonyainak, mind belkormány szabályozására*”. Egyedül csak a vagyoni ügyekre vonatkozó utasítást kerülik meg ezen a szentszéki ülésen, ügyes diplomáciával további felvilágosítást kérve a Minisztériumtól. A keresztes háború gondolatát is üdvözlük, ennek szellemébe körlevelet is szerkesztenek. – VPL, *Protocollum consistorialia*. 1847-1849, 1849. június 30.

¹¹⁵ „*Addig is, míg K[ároly]Fejér Vár a zár alól fel nem szabadula, a helybéli tisztelt Elnökünk ruháztatnék fel Püspöki hely tartói hatalommal: úgy a többi Esperesi székek is kérettenének meg, hogy Elnökeiket ruháznák fel az irt hatalommal azért ne talán, a váló, és más perek a zár alatt hátra maradást szenvedjenek*”. GYFL GYGYL, Gyergyószentmiklósi Plébánia iratai. Helyi egyházi archontológia. 1276-1861. Gyergyói esperesi kerület papságának gyűlési jegyzőkönyve. 1814-1862. 1849. május 3. Gyergyószárhegy. Esperes-kerületi gyűlési jegyzőkönyv.

¹¹⁶ GYÉFKL PI – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Marosvásárhely, 1848. augusztus 12.: *Marosi kerület beadványa*.

¹¹⁷ Rajmund János esperest 1848-ban a kerületi papság leváltotta, tekintve, hogy tevékenységével nem voltak megelégedve. Ezt követően Antalfi Ferenc, addig kerületi jegyző vette át az esperesi teendőket intézését ideiglenesen. Az 1849 tavaszán készült összeírás az egyházmegyéről Berde Mózes számára Antalfi Ferenc „*esperesi helyettes*” címmel szerepel. – GYÉFKL PI – 393.d. 5.cs. 92/1849. –Kolozsvár, 1849. április 13.: *Pakó János püspöki titkár felterjesztése Berde Mózes kormánybiztoshoz*.

¹¹⁸ Kedves István Csíkszentdomokoson született 1782-be. Pappá 1806-ban szentelték. Kolozsvári káplánsága után 1808-tól Gyergyóremetén plébános és kerületi jegyző, 1825-1830 közt gyergyói esperes. 1830-tól székelyudvarhelyi plébános, kerületi esperes, gimnáziumi igazgató. 1831-től Kolozsváron plébános, kanonok, a kolozsmonostori levéltár őre. 1836-tól iskolai felügyelő, apát. 1848-ban ideiglenes püspöki helynök. Meghalt 1864. július 14-én. FERENCZI 2009, 293.

¹¹⁹ Felcsíki születésüként és egykori gyergyói esperesként ezt a két kerületet érthető, hogy külön kiemelte.

¹²⁰ GYÉFKL PI 393.d. 5.cs. 225/1849. Kolozsvár, 1849. szeptember 7.: *Kedves István ideiglenes püspöki helynök jelentése Kovács Miklós püspöknek*.

hogy a Debrecenbe költözött kormány kiiktatta a kormányzések közvetítő szerepét.¹²¹ Ezért a rendeleteket már nem a gyulafehérvári várban elszigetelt püspökkel, de még csak nem is az általa kinevezett helynökkel, hanem közvetlenül a forradalmat pártoló esperesekkel közlik. Pedig a papság lojalitása Kedves István részéről is biztosítva lett volna. Kinevezését követő első rendelkezéseivel a forradalmi kormánnyal való együttműködés jegyében járt el, május 29-én kelt körlevelében az espereseknek a következőket írva: „Az egyházakat és lelkészeket érdekelt rendeletek a Magyar Kormány által többnyire a Közlöny¹²² című hivatalos lapban adva van ki, ezennel felszólítanak minden egyháziak, miszerint az ily úton kibocsájtott rendeleteknek tudomására jutván azokat egész készséggel teljesíteni híveiknek felolvasni, és megmagyarázni, s tartalmukhoz képest azoknak kívánt sikert eszközölni szoros kötelességüknek ismerjék”. Rövidesen újabb körlevelében a Horváth Mihály Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter által továbbított rendeletet — hogy a papok a népet felvilágosítsák és lelkesítsék a magyar ügy és szabadság kérdésében — küldte szét a kerületeknek.¹²³ Ugyanakkor arról is rendelkezett, hogy az esperes-kerületek a Közlönyt megrendeljék.¹²⁴ Forradalmat támogató magatartása miatt a szabadságharcot támogató intézkedéseit teljesítik a csíkszéki papok, a megtorlás árnyékában az elfogott alcsíki-kászonszéki és a gyergyói esperes védekeznek is azzal, hogy Kedves István forradalmat támogató intézkedéseit teljesítésére „bűn terhe alatt valánk fölszólítva”.¹²⁵ Személyes elkötelezettségük szempontjából viszont fontos, hogy végig fenntartják azt az egyébként nem megalapozott álláspontjukat, hogy Kedves István kinevezése „a tavalyi zsinat végzéseivel merőben ellenkezik.”¹²⁶ Döntéseik, lelkesítő magatartásuk hátterében nem a kényszer, hanem a személyes elkötelezettség állt. Ahogy Antalfi Ferenc udvarhelyi esperes is megfogalmazta: „hihető e pedig, hogy ezek a forrongó ügy eránt közönyösök, részvétlenek, s az akkori kormány parancsainak betartásában hanyagok, vagy éppen ellenszegülők lettek volna? Hiszen tudva van, hogy mindenütt és mindenben elsők voltak”.¹²⁷

Az orosz intervenció megkezdődése után fokozottan szükségessé vált a lelkesedés fokozása a lakosságban.¹²⁸ A gyergyói kerület június 1-én tartott esperesi gyűlésén jelen levők

¹²¹ „Az erdélyi romano-katolikus püspök, a királyhárgóntúli reformátusok főegyházi tanácsának és püspökének, úgy az unitariusok főegyházi tanácsának és püspökének meghagyatik, miszerint a sok erdélyi kormányzék s honvédelmi bizottmány rendeletéből megszüntetvén, ennekutána mindazon tudósításokat, felterjesztéseket és folyamosokat, melyek eddig a sok kormányzékhez intéztettek, ezentúl közvetlen ide intézzék” – MOL H 62 Az 1848-1849-i Minisztériumi Levéltár Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium. Debreceni Iratok. 31157 mikrofilm. 27/1849.

¹²² A kormány rendeleteit a Közlöny segítségével közvetlenül juttathatta el mindenhova, viszont meglepő, hogy abból a felsorolásból, amely tartalmazza, hogy mely püspökségek kötelesek megrendelni, az erdélyi hiányzik. Szerepel viszont a megrendelésre kötelezettek között Keserű Mózes kanonok, mint egyházi és iskolai kormánybiztos. Tény, hogy Kedves István előtt az erdélyi egyházmegyéről tőle informálódtak. MOL H62 Az 1848-1849-i Minisztériumi Levéltár Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium. Debreceni Iratok. 51135 mikrofilm. 992/1849; 635/1849.

¹²³ GYÉFKL PI – 394.d. 16.cs. 117/1849. Kedves István körlevele az esperesekhez. Kolozsvár 1849. június 2.

¹²⁴ Ez az utasítás az udvarhelyi kerület jegyzőkönyvéből ismert, de valószínű, hogy minden kerületnek egyformán megküldte. GYÉFKL PI – 394.d. 11.cs. 633/1849 – Udvarhely, 1849. június 11.: Az udvarhelyszéki esperesi kerület papság közgyűlésének jegyzőkönyve.

¹²⁵ GYÉFKL PI – 394.d. 16.cs. 338/1849. – Nagyszeben, 1849. szeptember 18: Tankó Albert csíkszentgyörgyi plébános és Mászáros Antal gyergyói esperes leve Kovács Miklós püspöknek.

¹²⁶ GYÉFKL PI – 394.d. 11.cs. 633/1849: Udvarhely, 1849. június 11.: Az udvarhelyszéki esperesi kerület papság közgyűlésének jegyzőkönyve.

¹²⁷ GYÉFKL PI – 394.d. 15.cs. 315/1849. – Udvarhely, 1849. október 16.: Antalfi Ferenc udvarhelyi esperes helyettes jelentése Kovács Miklós püspöknek.

¹²⁸ Az orosz beavatkozásnak híre május 18-án elhatározta a minisztertanács, hogy népfelkelést kell szervezni, amelyet vallásilag is motiválni kellene. Ezért rendelte el Horváth Mihály, hogy május 27-től kezdve három héten át minden vasárnap s az első és második hét csütörtökén a népet a papok a szabadságharc folytatására lelkesítsék, a római és görög katolikusok körmeneteket tartsanak. – RÁL – Kolozsvár: Fond 563: Colectia Revolutia de la 1848, registru 107. iktatószám nélkül – Debrecen, 1849. május 18. *Provocare și*

„a keresztes Háborút megelőző ájtatosság hirdetését ellenezte, követelvén, hogy tegye azt hírré a világi kormány a Nép Gyűlésben: De erre a Világi Kormány, kinek Elnöke Mikó Mihály Kormány Biztos Úr helyet foglalt székiünkbe, nem fogadja el, hanem azt kíváná, hogy a Horváth Mihály csanádi Püspök és Közoktatási Minister rendeletét el fogadni, és kihirdetni kötelesek legyünk, s ált küldé a Közlönyt,¹²⁹ a melybe írva vala az Isteni tisztelet rendelete, a melyet előbb a Gyűlésbe felolvastatta.”¹³⁰ A gyergyói kerület részéről a lelkesítés meg is történt, akárcsak az alcsíki-kászonszéki kerületben is. A felcsíki kerületben viszont erre nem került sor. Ezért, amikor 1849. június 18-án a cári csapatok Alexander Nyikolajevics Lüders gyalogsági tábornok vezetésével Tömösnél áttörték a székely védelmet, Mikó Mihály felszólította Tankó Albert alcsíki-kászonszéki esperest, hogy a felcsíki kerület papságának gyűlését levezetve arra törekedjen, hogy haza ügyében a lelkesedést fokozza.¹³¹ A felcsíki papi gyűlés összehívását azzal indokolta Mikó Mihály, hogy a kerületben „a haza közös ügyében tett rendelkezések nem elég erélyességgel vétetnek...elégtételbe. Átalában a felcsíki lelkész urak által nem gyakoroltatik a népre azon hatás, mely a szabadság iránti lelkesülést fenntartani képes lehetne, mit én nem egyébnek, mint a Lelkész urak közötti szorost egyetértés hiányának főleg a vezetésbeli hiányoknak tulajdonítok”. A felhívásnak eleget téve Tankó Albert valóban meg is jelent a felcsíki gyűlésen (Csíkrákoson), ahol a kerület papsága az esperest, Potyó Ferencet, illetve még két plébánost leszámítva¹³² össze is gyűlt, s a szabadságharc ügye melletti elkötelezettségüknek adott hangot. A kormányrendeletek utasításainak elhanyagolásáért a felcsíki esperest tették felelőssé, aki a körleveleket nem jutatta el hozzájuk.¹³³ A gyűlésről beszámolva Tankó Albert is elmarasztalta Potyó Ferenc felcsíki esperest,¹³⁴ aki helyzetének az ad sajátos színezetet, hogy 1848 őszén maguk a hívek panaszolták fel Potyó Ferenc botránys életvitelét a püspöknek, de a kivizsgálás során a konfliktust elsimították. Mivel most a szabadság és a haza ügyét veszélyeztette hanyag magatartása, visszatértek a botránys életvitelére is. Az 1849. június 22-én tartott gyűlésen a kerületi papság kifakadt az esperes ellen, aki „hallatlan erkölcstelen életével a népet annyira demoralizálta, hogy hosszú idő alatt, s akkor is megfeszített nagy erővel és buzgósággal, ha helyrehozható. Borzad az ember azoktól, miket a papság és a nép az említett esperes úrról beszél; olyan dolgok, miket én írásba foglalni szégyenlek, s a miket tovább is túrni bűn és lélekveszedelem”. Kéri, hogy a felcsíki kerületüknek szóló körleveleket ne az esperesi hivatalhoz, hanem a kerületi jegyzőhöz küldjék, „mert ha nem Fő T[isztelen]dő Potyó Ferencz Úrral az Egyháznak előmenetelére semmiképp nem élhetünk.”¹³⁵ Ekkor viszont

rânduire către toți preoții patriei de ficcare religie – apel al ministerului cultelor Mihail Horváth, ales episcop al Cenadeului.

¹²⁹ Ezzel magyarázható, hogy a felhívás bekerült a plébániai levéltárakba. Ld. pl. GYFL GYGYL Szárhegyi Plébánia Iratai. 1848-1857.

¹³⁰ GYFL GYGYL. Gyergyószentmiklósi Plébánia iratai. Helyi egyházi archontológia. 1276-1861. Gyergyói esperesi kerület papságának gyűlési jegyzőkönyve. 1814-1862. 1849 június 1.

¹³¹ GYÉFKL PI – 394.d. 13.cs. 173/1849. – Csíkszentgyörgy, 1849. június 22.: *Tankó Albert esperes levele Kedves Istvánhoz* – mellékelve keltezés nélkül: *Mikó Mihály kormánybiztos felszólítása.*

¹³² A balánbányai és a gyimesi. A balánbányai plébános, Dombi Gergely távolmaradása nincs összefüggésben a forradalmi elkötelezettségével, őt a szabadságharc bukása után meghurcolták ugyanis. A gyimesiről nem tudjuk, miért maradt távol. Egyébként is Gyimes nem tartozott egyik csíkszéki kerülethez sem. SCHEMATIZMUS 1848.

¹³³ GYÉFKL PI – 394.d. 13.cs. 173/1849. – Csíkszentgyörgy, 1849. június 22.: *Tankó Albert esperes levele Kedves Istvánhoz* – mellékelve keltezés nélkül: *Mikó Mihály kormánybiztos felszólítása.* – Mellékelve: *A felcsíki papság beadványa Kedves Istvánhoz*, kelt Csíkrákos, 1849. június 22.

¹³⁴ Az érintett esperes június 30-án kelt levelében tisztázni igyekszik magát, a gyűlésről való távolmaradását azzal igazolva, hogy arról ő tudósítást csak megkésve kapott. A hivatalos levelek szétküldésének ügyét nem részletezi, egy rövid megjegyzéssel megkerülve a kérdést: „A mint tetszik én ebben bűnömet nem tudom, de most a Republicában minden Reform kedvet talál” - GYÉFKL PI – 394.d. 13.cs. 173/1849. – Karcfalva, 1849. június 30.: *Potyó Ferenc felcsíki esperes levele Kedves Istvánhoz.*

¹³⁵ GYÉFKL PI . – 394.d. 13.cs. 173/1849. – Csíkszentgyörgy, 1849. június 22.: *Tankó Albert esperes levele Kedves Istvánhoz* – mellékelve keltezés nélkül: *Mikó Mihály kormánybiztos felszólítása.* – Mellékelve: *A felcsíki papság beadványa Kedves Istvánhoz*, kelt Csíkrákos, 1849. június 22.

már gyakorlatilag a kormány részéről jelentőségét veszítette az espereseken keresztül történő kapcsolattartás, a szabadságharc utolsó pillanataiban már közvetlenül a plébánosokhoz küldik az utasításokat. Erről tanúskodik a gyergyószárhegyi plébánoshoz küldött rendelet,¹³⁶ amely közli Horváth Mihály Vallás- és Közoktatási Miniszter június 26-ról kelt utasítását: aki ebben a rendkívüli időben a rendes formához ragaszkodna, az csak gyávaságát palástolná, tehát ne hivatkozzanak arra, hogy az egyházi vezetőség nem adott utasításokat ki: „*ne várjátok, hogy a rendeletek a szokott úton, az egyházmegyei hatóságok által jussanak hozzátok.*”¹³⁷

A lelkesítés mérhető hatása szempontjából fontos az a levél, amelyet Jakab Eleknek egy barátja küldött, s amelyet visszaemlékezésiben – még ha a forrás konkrét megjelölése nélkül is – egészében közöl: „*Dicső nép e barátom! írja egyik kitűnő állású barátom¹³⁸ e tárgyat illető levelében – még most vén koromban is fellelkesülök, ha erre a népre, ennek szabadságharcunk kivált utószakában való magatartására gondolok. Büszkévé tesz, hogy élükön lenni szerencsés voltam. Különös hálával emlékezem a papságra: hogy támogatták azok intézkedéseimet, mely hívek voltak a magyar kormányhoz! Olyan clerus tán a világon nem volt. Tankó és Mészáros! Oh Istenem! ez a két esperes! Két Kapisztrán, két hadvezér!...*”¹³⁹ Más feljegyzések is tanúsítják a papság mozgósító tevékenységének eredményességét. Gál Sándor ezredesnek a kökösi-uzoni 1849.június 23-i csatáját követően Kiss Antal százados újonnan alakult zászlóalja olyan eredményesen¹⁴⁰ fedezte a visszavonulást, hogy hősiek példáján fellelkesülve „*az összes környező faluból és vidékről, papjuk vezetésével¹⁴¹ székelyek tömegei érkeztek a hadmezőre (a hazafiúságnak hősiek példája, ami méltatja azokat az egyháziakat, akik Krisztust a népek szabadítójának tartják), és bennünk viszontlátta azt a harcias szellemet, amely a keresztes háborúk idején volt csodálható.*”¹⁴²

*

Ez az eredményesség vezetett el a szabadságharc leverése után Csíkszék mindhárom esperesi kerületében a katolikus papság jelentős meghurcolásához. Nem véletlenül tekintette ugyanis a felelősségre vonáskor a forradalom és szabadságharc leverése után az osztrák katonai hatalom a nép vezetőinek a papságot. 1849 nyarán a nyergestetői csata után védtelenül maradt Csíkszékbe¹⁴³ visszatérő Dorsner osztrák ezredes „*keményen lépett fel, a fegyvereket beszédette, a papságot és a birtokosságot Csíkszerezdába rendelte.*”¹⁴⁴ 1849. szeptember 18-án Wohlgemuth kiáltványában elrendelte a forradalmi tettek purifikáló bizottságok előtti számonkérését. Ennek eredményeként, Endes Miklós adatai¹⁴⁵ szerint elsőként a legfontosabb katonai vezetők kivégzése mellett halálos ítéletet mondtak ki a csíki

¹³⁶ GYFL GYGYL. Szárhegyi Plébánia Iratai. 1848-1857

¹³⁷ A forradalmat támogató esperesek továbbra is párhuzamosan körozték ezeket a rendeleteket. A kutatás során erre konkrét bizonyíték csak az udvarhelyi kerületből került elő, 1849. július 6-án az esperes a keresztes hadjárattal kapcsolatos rendelet végére odajegyzi: „*azon napon körbe is indítottam két példányban*”. - GYÉFKL PI – 394.d. 11. cs. 633/1849: *Historia Domus et Ecclesiae Rom.Cath., Udvarhely.* – 51/1849

¹³⁸ Jakab Elek nem nevezi meg, kiről van szó

¹³⁹ JAKAB 1880, 456.

¹⁴⁰ Jutalmul őrnaggyá léptette elő Gál Sándor Kiss Antalt, a zászlóalj Csíkközmozgáson vehette át június 27-én zászlóját, amelyet a gyakorlatnak megfelelően egyházi szertartással szenteltek fel. Ebben az esetben a felszentelést az alszíki-kászonszéki esperes, Tankó Albert végezte. NÉMETH 2008, 74.

¹⁴¹ Ez jelzi, hogy a kormány felhívását a papság teljesítette. A keresztes hadjárat meghirdetésekor kifejezetten kérte a minisztérium, hogy a pap álljon hívei élére, kereszttel; verjék félre a harangokat, a pap templomi öltözetben jelenjen meg, buzdító énekek, hazafias, lelkesítő beszédek segítségével a lakosságot mozgósítsa. . GYFL GYGYL. Szárhegyi Plébánia Iratai. 1848-1857. 323/B.E. szám alatti nyomtatvány: *Szemere Bertalan belügyminiszter utasítása a vármegyékhez*, Buda, 1849. június 26

¹⁴² SCHNEIDER-HALÁSZ-VIOLA 2006., 74.

¹⁴³ Augusztus 1-én Clam-Gallas a magyar seregeket szétverte Kászónújfalunál (illetve Miklósfalva és Bükszád közt is), majd augusztus 2-án elfoglalta Csíkszerezdát. HERMANN 1999, 2. sz.

¹⁴⁴ ENDES 1937, 300.

¹⁴⁵ Uo. 315-316.

papok közül Fodor Antal¹⁴⁶ csíkszentdomokosi plébánosra, Jákobi Sándor¹⁴⁷ örmény káplánra és a gyergyószentmiklósi segédlelkészekre, Lakatos Ferencre¹⁴⁸ és Fejér Józsefere.¹⁴⁹ Rajtuk kívül még egy földbirtokost ítélték halálra: Mikó Mihályt.¹⁵⁰ Az ítéletek utólag letöltendő börtönbüntetésre módosultak. Vizsgálati fogságba került ugyanakkor a csíkszéki katolikus papok közül András Antal,¹⁵¹ Albert Mihály,¹⁵² Györfy János, Keresztes Márton,¹⁵³ Lakatos

¹⁴⁶ Fodor Antal Marosvásárhelyen született 1807-ben. Pappá szentelve 1830-ban. Szilágysomlyón, majd 1834-től Gyergyószentmiklóson káplán. 1835-től Egrestőn plébános, 1838-tól Atyhán, 1842-től Csíkszentdomokoson. Az 1848-as forradalom idején tábori papnak állt. 1850-ben előbb kötél általi halálra, majd 12 év vasban eltöltendő börtönre változtatják ítéletét. 1849-1855 között Olmützben és Josefstadtban raboskodik. 1857-től Gyimesbükkön káplán, 1864-től Akosfalván plébános, 1869-től Fenyéden. Meghalt 1885. július 25. FERENCZI 2009, 245.

¹⁴⁷ Jákobi Sándor gyergyói örmény szertartású káplánt 1849. szeptember 15-én vitték katonai kísérettel Erzsébetvárosra, majd onnan Szebenbe. Hazafias szónoklataiért komáromi várfogságot kapott. „A mi pedig az örmény szertartáson levő segéd lelkészt illeti, ötöt szépíteni és menteni semmiben se lehet, mert korlátlan szavait tényeit és kiborulásait mindenki tudja és beszéli” – GYÉFKL PI – 394.d. 16.cs. 362/1849. – Ditró, 1849. szeptember 12.: *Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek.*; MARTON 1993, 224–227.; KOVÁCS 1902.; LÉSTYÁN 2001, 130.

¹⁴⁸ Lakatos Ferenc egyik bűne, hogy a menekülő paptársait (Keresztes Márton, Farcádi Kovács Mihályt, Bardócz Jánost, Veszelyi Károlyt) rejtegette, a másik, hogy „ifjúi gondolatlanságból szabadosan szólt a Társaságokban”, minek híre elterjedt. Nyolc évig lesz ezért fogoly Komáromban, 1857-ben szabadult, de a fogság alatt egészsége annyira tönkrement, hogy a következő évben meghalt. GYÉFKL PI – 394.d. 16.cs. 362/1849. – Ditró, 1849. szeptember 12.: *Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek.* MARTON 1993, 224–227.; KOVÁCS 1902.; LÉSTYÁN 2001, 131.

¹⁴⁹ Sok vádat ellene nem tudtak felhozni, amint a ditrói pap is jelenti „Fejerről semmi különöst büntetésre méltót nem tudok, de nem is hallottam”. GYÉFKL PI. – 394.d. 16.cs. 362/1849. – Ditró, 1849. szeptember 12.: *Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek.*

¹⁵⁰ Az ő esetében egészen egyértelmű elítélésének oka. Csík egyik képviselője a pesti országgyűlésen, 1848. június 15-től kormányi kinevezéssel gyergyói alkirálybíró, majd csíkszéki kormánybiztos is. ENDES 1937, 271.

¹⁵¹ Ő a vizsgálat eredményét előre látva az öngyilkosságba menekült. Popoi József jelentésében megjegyzi, hogy útközben Szeben felé öngyilkos lett. Jakab Elek a részletek kapcsán kiemeli, hogy „midőn harcaink végén a legderekabbak egyikét a muszkák kihallgatására Csík-Szeredába idézték, Szent-Tamáson barátaival jól ebédelt, átkot mondott hazánk ellenségére, a bécsi Camarillára, megáldotta Magyarországot s golyót bocsátott agyán keresztül.” Öngyilkosságát néhány szerző megkérdőjelezi. Szirmai Béla adatai szerint csak „állítólag” lőtte magát föbe. Léstyán Ferenc azt emeli ki, hogy a hatóság szerint lőtte magát föbe. A bizonytalanságot részben alátámasztja az esetről szóló első jelentése Popoi Józsefnek, amely alapján a püspök Kedves Istvánnak azt írja, hogy az érintett pap „a szenttamási erdőben, pisztolyból szájába önmaga lőtte két golyóbis által végezte ki vallástalanul életét”. Két golyóval fizikailag nehéz elképzelni, hogy valaki öngyilkosságot kövessen el. Tekintve viszont, hogy a többi jelentés egyértelműen utal az öngyilkosságra, ennek elfogadását nem tagadhatjuk meg. A kerületből el nem vitt papok aláírásával beküldött jelentés rámutat, hogy „ő [...] meg tébolyodott, és a Csík-Szent-Tamási paplaktól [...] eltávozván, magát agyon durrantotta”. Eránosz Jeremiás jelentésében megbotránkozva emlékezik vissza erre: „az Alfalvival minthogy meg holt hallgatok. Tényeire oly vastag fátyolt kívánok tenni, mely alól a borzadás semmi tüneteméne ne látszódjék”. Korábban írt levelében ő is rámutatott, hogy: „szomorú események közt, magánokozott öngyilkossága” vettet véget életének. A börtönből írt jelentésében a gyergyói esperes is az öngyilkosság tényét erősíti meg: „András Antal elborzadván a ránk következő szenvedésektől és a szerencsétlenség mely érzetétől elméjében megzavarodva az Úrban Csík Sz[ent] Tamás mellett magát föben lővén”. Erről számolnak be a püspöknek Sántha Imre kilyénfalvi és Vákár Lukács tekerőpataki plébánosok is a temetéséről szóló jelentésük beküldésekor. Kedves István is beszámolt a püspöknek a gyergyói és csíki papok letartóztatásáról, illetve András Antal öngyilkosságáról. Vö. Jakab i.m. 456., Léstyán i.m. 128., GYÉFKL PI – 394.d. 16.cs. 362/1849. – Ditró, 1849. szeptember 12.: *Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek.*, GYÉFKL PI – 394.d. 16.cs. 338/1849. – Nagyszeben, 1849. szeptember 18: *Tankó Albert csíkszentgyörgyi plébános és Mászáros Antal gyergyói esperes levele Kovács Miklós püspöknek.* GYÉFKL PI – 394.d. 16.cs. 250/1849. – Kolozsvár, 1849. augusztus 23.: *Kedves István levele Kovács Miklós püspöknek.*, 393.d. 5.cs. 221/1849; GYÉFKL PI – 394.d. 15.cs. 275/1849. – Tekerőpatak, 1849. augusztus 24.: *Sántha Imre kilyénfalvi és Vákár Lukács tekerőpataki plébánosok jelentése Kovács Miklós püspöknek.*, Lázár Alajos csomafalvi, Albert Mihály újfalvi, Sántha Imre kilyénfalvi, Vákár Lukács tekerőpataki, Serfőző Ignác szárhegyi papok, Zerich Tivadar teológiai tanár és Merza Antal gyergyószentmiklósi örmény szertartású pap által aláírva. – GYÉFKL PI – 394.d. 16.cs. 272/1849. – Gyergyószentmiklós, 1849. augusztus 24.: *A kerületi papság beadványa Kovács Miklós püspöknek.*, GYÉFKL PI – 394.d. 11.cs. 274/1849. – Ditró, 1849. augusztus 27.: *Eránosz Jeremiás ditrói pap levele Kovács Miklós*

Márton¹⁵⁴ és két esperes: Mészáros Antal¹⁵⁵ és Tankó Albert.¹⁵⁶ Vizsgálati fogságba rajtuk kívül csak két alkirálybíró (Endes Miklós, Székely Zsigmond) és három földbirtokos került (Puskás Ferenc¹⁵⁷, Tankó Ferenc, Zöld László¹⁵⁸). Ha az arányokat nézzük az elsőként felelősségre vontak esetében, egyértelmű, hogy a csíkszéki forradalmi és katonai események irányításában meghatározó szerepet játszott a katolikus papság.¹⁵⁹ Ezért az osztrák katonai hatóság által történő meghurcolás mellett vizsgálatra méltó az egyházmegye főpásztora által alkalmazott áthelyezések, elő- vagy visszaléptetések sorozata is.¹⁶⁰ Fontos azt is figyelembe venni, hogy a kivizsgálások során tanúként kihallgatott hívek hogyan nyilatkoztak lelkipásztoruk forradalmi elkötelezettségéről, védve,¹⁶¹ esetenként vádolva¹⁶² papjukat. Ez

püspöknek., GYÉFKL PI – 393.d. 9.cs. 250/1849. – Gyulafehérvár, 1849. augusztus 28.: *Kovács Miklós püspök levele Kedves Istvánhoz.*

¹⁵² „Dühös és gondolatlan sok helyeken ki törései és mocskolódásai” köztudott volt, viszont ágyban fekvő beteg lévén, csak később vetik fogságba. MARTON 1993, 224–227.; LÉSTYÁN 2001, 128.;

¹⁵³ Ő ekkor nem Csíkszéken volt pap, hanem Székelyudvarhelyen. Börtönbüntetésre ítélték, de sikerült elmenekülnie, s 1858-ban kap majd királyi kegyelmet. Utána se engedik nagyon működni, 1861-től lesz Csíknagyboldogasszonyi majd Csíkmindszenti plébános. FERENCZI 2009, 296.

¹⁵⁴ Itt elírásról lehet szó, az érintett pap Lakatos Ferenc gyergyószentmiklósi káplán.

¹⁵⁵ Szabadlára helyezéséért a hívek igyekeztek a császári katonai kormányzásnál közbe járni, de a vezetőség „a vigasztaló válasz helyett a küldötteket a kórházakba utasította a sok szenvedéseknek meg tekintése végett, meg téve ezt, azután meg győződés szerént kérik a Fő Esperes úr szabadon bocsátatását; s így vigasztalás nélkül vissza jöttek” A kerület papsága is külön, német nyelven írt folyamodó levelet, szintén eredménytelenül GYÉFKL PI – 394.d. 16.cs. 362/1849. – Ditró, 1849. szeptember 12.: *Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek.* Levelében arra is utal, hogy az egyházközség ellátásában nincs fennakadás, tekintve, hogy helyettes és segédlelkész is van Gyergyószentmiklóson.

¹⁵⁶ Tankó Albert alsíki-kászonszéki esperest kötél általi halálra ítélik, ezt 12 év fogságra változtatták, de 1851-ben sikerült szabadulnia, miután megszökött a gyulafehérvári börtönből. A következő évben, 1852-ben meghalt. Marton i.m. 224–227.; Léstyán Ferenc adatai szerint halálára 1892-ben került volna sor, ami nyilvánvalóan elírás következménye, tekintve, hogy az érintett klerikus 1788-ban született. – LÉSTYÁN 2001, 132. Amikor Nagyszébenből az udvarhelyi börtönbe vitték, állapotát az udvarhelyi esperes-helyettes a következőképpen ecsetelte: „a többi felett leginkább Tankó Úr látszik érezni a sors csapását, de néki legtöbb is a vesztese. Veszette mindenét, ami földi, ami beises az életben: veszette szabadságát, díszes állását, még pedig az ő képzele szerint minden remény nélkül; veszette dús szereményit; mindene kiraboltván, egy fakalányig, sőt miután e történt, öt ezer p[engő]forint sarc vetetvén reá; veszette nemcsak testi, hanem úgy látszik szellemi erejét is; még csak élete van meg, de gyengült fogalma szerint ahhoz se bízik”. GYÉFKL PI – 394.d. 15.cs. 315/1849. – Udvarhely, 1849. Mindszent hó 16.: *Antalfi Ferenc udvarhelyi esperes helyettes jelentése Kovács Miklós püspöknek*

¹⁵⁷ Gyergyói jegyző; ditrói csendőrbiztos; a nemzetőrség megalakítására 1848-ban a gyergyói elnök. ENDES 1937, 315-316.

¹⁵⁸ Bizottsági tag a gyergyói nemzetőrséget szervező bizottságban, az 1848. június 15-i gyűlés határozat szerint. Részt vett a későbbiekben a Makk-összeesküvésben is – ENDES 1937, 318.

¹⁵⁹ Endes Miklós felsorolásában az elítéltek közt említ még egy csíki papot, Kedves Tamást, aki viszont nem szerepel az egyházi sematizmusban.

¹⁶⁰ A szabadságharc leverése után a katolikus egyházi vezetőség Szcitovszky primás irányításával arra törekedett, hogy a számonkérés terhe alól klerikusait mentesítse. Őket úgy sikerült kivonni a véstörvényszékek eljárása alól, hogy egyházi fenytékben részesítették, majd többségüket viszonylag rövid idő múlva újra alkalmazták. Erre jogalapot biztosított, hogy Szcitovszky IX. Piusz pápától felhatalmazást kért és kapott az irregularitás vétkébe esett papok feloldozására. Ehhez el kellett érni, hogy az egyházi szentszékekhez utalják a politikailag kompromittált klerikusok ügyeinek tárgyalását. 1849. augusztus végén már látszottak arra utaló jelek, hogy a császári királyi biztosok az egyháziakat helyenként külön megítélésben részesítik. Az 1850 július 10-én kiadott rendelet már konkrétan úgy intézkedett, hogy a hadbíróságoknak az egyházi személyek iratait a szentszékekhez kell továbbítaniuk, akiknek feladata lenne a purifikáció elvégzése. 1850 december végén az országos helytartóság elnöke 24.942 számú utasítása az egyházi egyének „politikai magok viseletekre vonatkozó igazolásokról” ügyét az egyházi előljáróságokra bízta. - 1850. december 22. Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár. I. 1. c. *A nagyváradi császári királyi kerületi kormány értesítése az egyházi személyek politikai igazolásáról.* Közölve: LAKATOS-SARNYAI 2001, 216.

¹⁶¹ Sok esetben a faluközösség tagjai a szabadságharc helyi vezetőinek védelmére keltek. Ilyen esettel találkozunk 1849. augusztus 27-én is, amikor a falulakók könyörgéssel próbálják megakadályozni a helyi pap megbüntetését. - GARDA 1998, 43.

esetben meghatározónak tekinthető az illető lelkipásztornak az egyházközségben eltöltött szolgálati ideje, amelynek időtartama magyarázhatja a hívekkel való jó együttműködés kialakulását, hogy hívei kiálltak-e mellette a megtorlásokkor.¹⁶³

Az osztrák megtorlásnak elsőként áldozatul esett papok mellett további csíkszéki áldozatokról is tudunk. A fogságba vetett papokról miután az erzsébetvárosi esperes, Popoi József augusztus 15-én értesítette a megyéspüspököt, Kovács Miklós felszólítja a ditrói papot, hogy részletes beszámolót küldjön a kerület papságáról.¹⁶⁴ Ebből további részletinformációkat szerzett a főpásztor.¹⁶⁵ Innen tudta meg, hogy a már felsoroltak mellett fogságba került Kovács Ignác,¹⁶⁶ Györfy Lajos¹⁶⁷ és Sebestyén Gábor¹⁶⁸ plébános is. Ezek elfogása részben „*az ausztriai ház iránt ragaszkodó Tisztek, Urak*”, de „*magának a népnek is fel adása*”¹⁶⁹ következtében történt. Ugyancsak fogságba került Márkos János csíkszentimrei plébános. Rajtuk kívül Lázár

¹⁶² A nagykászoni plébános és az alcsíki-kászonszéki jegyző jelentése is azt emeli ki, hogy a hívek a felelősséget a papságra hártották: „*egész Törvényhatóságunkban, s így a mi kerületünkben is a papság a szónak teljes értelmében a megvetésnek és gúnynak tárgya leve. Ezt pedig szülé a népnek azon balhiedelme: minha a honunkat s főképp Székely földünket sújtó csapásoknak legfőbb oka a papság volna!*” - GYÉFKL PI – 394.d. 11.cs. 494/1849 – Nagykászon, 1849. október 8.: *Ferenczi József nagykászoni plébános levele Kovács Miklós püspöknek.*

¹⁶³ A legrelevánsabb példa a csíkszentgyörgyiek kiállása a kerületi esperes, s egyben a forradalmat lelkesebben támogató plébános, Tankó Albert mellett. „*Alul írt Csík Sz[ent] Görgyi és Bánkfalva közönségének összes bírósága igaz tudomásunkból és tapasztalásainkból adjuk ezen bizonyító levelünket arról, hogy minapában elfogott Lelkipásztorunk Alcsik kerületi Fő Esperest Tankó Albert Úr sem a Templomban sem azon kívül lázító beszédeket nem tartott, annyi igaz, hogy hivatalos írásokat olvasott föl nekünk, de a mint egyikünknek, és másoknak is négy szem között többször megmondotta, mindezeket nem jó kedvűből, hanem parancsolatból még pedig fővesztési szoros parancsolatból tesz, mert mindenütt nagy ügyelet volt arra, hogy kihirdetik e a Papok és miképp hirdetik ki azt mi e végre hozzájuk küldetett; egyéb aránt is rendetlenségre és csendháborításra, a Felsőg elleni engedetlenségre soha sem unszolt, sőt inkább valamint régebben most is közelebből szüntelen a csendességet békét és engedelmisséget hirdette és ajánlotta. Mindezekről igaz lelki ismeretünk szerint adjuk ezen bizonyító írásunkat.*” - GYÉFKL PI – 338/1849 – Nagyszében, 1849. szeptember 18: *Tankó Albert csíkszentgyörgyi plébános és Mászáros Antal gyergyói esperes leve Kovács Miklós püspöknek.* Mellékelve: *Bizonyítvány: Csík Sz[ent] Györgyön August 13-án 1849 évben. Csík Sz[ent] György és Bánkfalva összes bírái: Nyíri Ádám, Miklós János, Basa Antal, Gál István, Gál Gergő, Bálint Ferentz, Gál Ferentz, Görgy István, András István, Botár György, Balás József.*

¹⁶⁴ GYÉFKL PI – 394.d. 16.cs. 85/1849 – Gyulafehérvár, 1849. augusztus 23.: *Kovács Miklós püspök levele a ditrói plébánoshoz.*

¹⁶⁵ GYÉFKL PI – 394.d. 16.cs. 362/1849 – Ditró, 1849. szeptember 12.: *Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek.*

¹⁶⁶ Kovács Ignác Csátószegen/Csíkszentsimonban született 1795-ben. Pappá szentelve 1819. Marosvásárhelyen káplán, 1822-től Szovátán plébános, 1823-tól Homoródkarácsonyfalván, 1824-től Csíkszentkirályon, 1829-től Csíkszentsimonban, 1849. augusztus 15-én Szebenben katonai bíróság elé állították, ugyanakkor a falura is sarcot vetettek ki. 1865-től Gyulafehérváron a teológián spirituális, kanonok. Meghalt 1868. december 15. FERENCZI 2009, 309.

¹⁶⁷ A csátószegi születésű Györfi Lajost valószínűleg szülőfalujában foghatták el. Ő ugyanis 1847-től Szászrégenben volt plébános, s 1848-tól kerületi jegyző. FERENCZI 2009, 261. Szászrégen pusztulása után, amikor a térség Urbán ellenőrzése alá került állomáshelyét elhagyta. GYÉFKL PI – 1381/1848 – Marosvásárhely, 1848. november 6.: *Horváth Pál esperes levele Kovács Miklós püspöknek:*

¹⁶⁸ Sebestyén Gábor Fancsalon született 1818-ban. Pappá szentelve 1841-ben. Csíknagyboldogasszonyon, 1842-től Csíksomlyón, 1843-tól Székelyudvarhelyen káplán. 1845-től Csíkszeredában adminisztrátor. A forradalom alatt tanúsított magatartása miatt 1849-ben kötél általi halára ítélik. Wohlgemuth 10 évi várfogságra változtatja büntetését, amelyet Olmützben, Josefstadtnban töl le, 1856-ban szabadul. 1858-tól Szászrégenben káplán és Nagyernyén adminisztrátor, 1865-től Székelyhodoson plébános, 1869-től Szovátán. 1885-től nyugdíjban. Meghalt 1899. december 14. FERENCZI 2009, 393.

¹⁶⁹ Itt az Endes Miklós listáján is szereplő Györfi János gyergyóremetei plébánosra utal, aki letartóztatása után 1856-ig volt börtönben. Feljelentése az egyházközség részéről történt Erénosz Jeremiás szerint: Györfy János e forradalmi időben „*elfélejtkezék ő is hogy pap és hogy vallási, s erköltsi dolgokról kellene szólni a Néphez; sok jót tett népével, de most, midőn fel szólítottam volna egy könyörgő az Hadi kormányhoz felküldendő vissza botsátatását tárgyzó Levél írására, előttem ugyan nem, de azután sokan azt nyilvánították, nem hogy kérnők vissza jövetelét, hanem azt fogják kérni hogy még tovább tegyék*”. GYÉFKL PI – 394.d. 16.cs. 362/1849. – Ditró, 1849. szeptember 12.: *Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek.*

Alajos¹⁷⁰ gyergyócsomafalvi plébánost forradalmi tevékenysége miatt vallatták, de börtönbe nem került.¹⁷¹ Ezt részben magyarázza, hogy az egyházközsége kiállt mellette, kitarva annak védelmében, hogy ő, „*valamint a Szárhegyi¹⁷² is, ezek a forradalmi kényes üdökben a bölcsnek szava szerint okosabbnak tartották az hallgatást a politikai Lángokban*”.¹⁷³ Sánta Imre kilyénfalvi plébánost „*a császári és a Muszka Tábor bejövetelével, sarcz alá húzattatván a nép, az ő zavarok alatt korlátlan némely beszédjeinek tulajdonítván a nép a sarczot lehet sokak izgatásaiból is*” feladták, hadi törvényszék elé akarták állítani, mit viszont „*a Király Bíró Tekintetes Végh András úr közbe jövetelével*” elkerülhetett.¹⁷⁴ Simon Endre/András¹⁷⁵ tölgyesi lelkészt Simonel tölgyesi román pap feljelentette,¹⁷⁶ ez alapján ítélték el. 1851-ben szabadult.¹⁷⁷ A kászonyjakabfalvi plébánost, Jánosi Lajost¹⁷⁸ Csíkszeredában kötél általi halálra ítélték, azzal vádolva, hogy a császári hadsereg ellen izgatott. Büntetését 10 év fogságra változtatták, s így 1859-ben szabadult.¹⁷⁹ Mellettük ugyan 1849-ben elfogták Puskás Tamás csíksomlyói és Gyenge András¹⁸⁰ csíkszentmihályi plébánosokat is, viszont „*testi gyengeségök miatt az első Csík Szereda mellől a második pedig a Székely Udvarhelyről házukhoz vissza bocsátatván*” megszabadultak – jelzik a Nagyszebeni börtönben már hat hete raboskodó alcsíki-kászonszéki és gyergyói esperesek.¹⁸¹ Bodó János ferences szerzetes, a csíksomlyói tanoda tanára is fogságba került, előbb Marosvásárhelyen, majd Gyulafehérváron raboskodott. Dombi Gergely¹⁸² balánbányai plébánost a magyar ügyek pártolásában kompromittált papot 1850-ben püspöke fosztotta meg plébániájától.

¹⁷⁰ Lázár Alajos 1786-ban született. Pappá szentelve 1810-ben. Gyulafehérváron káptalani káplán, majd 1812-től Kiskapuson plébános, 1816-tól Szovátán, 1821-től Gyergyócsomafalván. Meghalt 1856. május 7. FERENCZI 2009, 323.

¹⁷¹ LÉSTYÁN 2001, 131.

¹⁷² Serfőző Ignác 1786-ban született, pappá szentelték 1810-ben. 1811-től Magyarzsákonon, 1816-tól Böződújfaluban, 1833-tól Gyergyószárhegyen plébános. Meghalt 1862. március 24. FERENCZI 2009, 394.

¹⁷³ GYÉFKL PI – 394.d. 16.cs. 362/1849. – Ditró, 1849. szeptember 12.: *Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek*

¹⁷⁴ Uo.

¹⁷⁵ Simon András/Endre Bogárfalván született 1816-ban. Pappá szentelve 1839-ben. Gyergyószentmiklóson, majd 1841-től Marosvásárhelyen káplán. 1842-től Eheden plébános, 1847-től Gyergyótölgyesen. A forradalom alatt tanúsított magatartása miatt a gyulafehérvári kazamatákban raboskodik 1851-ig. Szabadulása után Marosvásárhelyen káplán majd 1852-től Korondon plébános. 1853-ban nyugdíjazva, 1855-től Gyulafehérváron aulista. 1856-tól Alsójárán plébános, 1859-től Sínfalván, 1860-1881 között Kerelőszentpálon plébános, 1881-től nyugdíjazva. Meghalt 1885. február 23. FERENCZI 2009, 396.

¹⁷⁶ A ditrói pap rá is mutat, hogy „*a Tölgyesi lelkész úrnak, a vár vonalán, a határszélen forradalmi szava inkább Moldovában hatottak be, mint a Székely földre*”, tehát sok értelme forradalmi jellegű beszédeinek nem volt. Ennek ellenére semmi konkrét információt ezzel kapcsolatosan nem tud, csak annyit, hogy „*sokan kárhoztatták*” – GYÉFKL PI – 394.d. 16.cs. 362/1849. – Ditró, 1849. szeptember 12.: *Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek*. A feljelentés kapcsán Ambrus József azt is részletezi, hogy Simonel román pap Simon András „*hazafias nyilatkozatait le is jegyezte*.” AMBRUS 1892, 40-41.

¹⁷⁷ MARTON 1993, 224–227.; LÉSTYÁN 2001, 132.

¹⁷⁸ Jánosi Lajos. Született 1819. augusztus 5 (Tusnád). Pappá szentelve 1845. Kézdiszentléleken káplán, 1846-tól Kászonyjakabfalván plébános. Az 1848-as forradalomban való részvétele miatt 1849: Nagyszebenben, Székelyudvarhelyen, Csíkszeredában majd 1850-ben Olmützben raboskodik. Ítélete 10 év vasban letöltendő börtön. Szabadulása után Felsőtömösön plébános 1868-tól 1869-ig. 1869-től Ákosfalván, 1881-től Uzonban plébános. 1896. december 5-én halt meg Csíktusnádon. FERENCZI 2009, 282.

¹⁷⁹ LÉSTYÁN 2001, 130.; MARTON 1993, 224–227.

¹⁸⁰ Gyenge András Baróton született 1781-ben. Pappá szentelve 1805-ben. 1807-től Csíkrákoson plébános, 1808-tól Csíksicsóban, 1810-től Csíkszentmihályon. Meghalt 1855. február 10. FERENCZI 2009, 260.

¹⁸¹ GYÉFKL PI – 394.d. 16.cs. 338/1849. – Nagyszeben, 1849. szeptember 18: *Tankó Albert csíkszentgyörgyi plébános és Mászáros Antal gyergyói esperes leve Kovács Miklós püspöknek*.

¹⁸² Dombi Gergely 1817-ben született. Pappá szentelve 1840-ben. Székelyudvarhelyen tanár, 1842-től Tusnádon káplán, 1845-től Balánbányán plébános, 1850-ben nyugdíjazta a megyéspüspök, 1851-től Zetelakán, 1852-től Csíkszentgyörgyön majd ismét Zetelakán káplán. Meghalt 1860. június 3. FERENCZI 2009, 224.

Az osztrák katonai kormányzat megtorló tevékenységének elemzésénél szembevetendő, hogy a legtöbb elítélt pap viszonylag rövid szolgálati idővel rendelkezett¹⁸³ az egyházközség élén.¹⁸⁴ A hívek részéről ez magyarázhatja a védelem elmaradását a forradalom kezdetén 11 éves szolgálati idővel rendelkező Márkos János, a 6 éve állomáshelyén szolgáló Mészáros Antal, Albert Mihály Fodor Antal,¹⁸⁵ az 5 éve az egyházközség élére helyezett Andrási Antal, a 3 év óta szolgáló Sebestyén Gábor és Dombi Gergely, a 2 éve tevékenykedő Jánosi Lajos és a két újmisési gyergyószentmiklósi káplán, Lakatos Ferenc és Fejér József esetében. Geisler János,¹⁸⁶ a határőrezred tábori lelkésze nyilván nem számíthatott egyházközségi támogatásra, ezért a menekülést választotta, ahogy a tábori lelkészséget vállalt csíkrákosi káplán, Vas Ferenc¹⁸⁷ is. Lőrinc Károly¹⁸⁸ szintén tábori lelkészként szolgált,¹⁸⁹ az elítélést nem is kerülhette el. Hívei védelmét nélkülözte a Gyergyótölgyesen egy éve szolgáló Simon András is; a Gyergyóremetén csak 2 éve szolgáló Gyórfy Jánost nemcsak nem védték, hanem fel is jelentették hívei. Forráshiány miatt nem tudjuk, hogy mi történhetett az alcsíki-kászsónszéki kerületből az egymással a szabadságharc eseményei alatt helyet cserélő csíkszentgyörgyi és csíkszentmártoni két újmisési káplánnal, Tankó Imrével¹⁹⁰ és Szabó Antallal,¹⁹¹ viszont elgondolkodtató, hogy mindketten fiatalon, Tankó Imre 30, Szabó Antal 34 évesen haltak meg. Egyetlen olyan plébános van csak, aki ebbe a logikai sorba nem illeszkedik: Bíró

¹⁸³ Ez elsősorban a gyergyói esperesi kerületre volt jellemző. A szolgálati időt ugyanakkor nem a pappá szenteléstől eltelt időre értjük, hanem arra, hogy 1848-ban mennyi ideje volt az adott pap valamelyik csíkszéki plébánián.

¹⁸⁴ Az egyetlen kivétel Tankó Albert alcsíki-kászsónszéki esperes, aki 23 éves szolgálati idővel rendelkezett úgy Csíkszentgyörgyön plébánosként, mint a kerületben esperesként.

¹⁸⁵ Aki tábori lelkészi tiszte miatt magára kellett hagyja egyházközségét -, nem volt ki utólag kiálljon mellette.

¹⁸⁶ Geisler János 1813-ban született. Pappá szentelve 1836. Kapnikbányán káplán, 1839-től Türkösön plébános, 1840-től Marosportuson. 1841-től Gyulafehérváron tanár, 1842-től számvevői jegyző. 1844-től Csíkszentgyörgyön káplán, 1846-1849 között tábori lelkész. Az 1848-as forradalom idején ezredével együtt a forradalom oldalára áll. A forradalom után menekül. 1851-ben tér haza, kegyelmet kap. 1852-től Kolozsváron, 1853-tól Nagyágon káplán, 1854-től Székelylengyelfalván plébános. Meghalt 1858. január 17. FERENCZI 2009, 256.

¹⁸⁷ Vas Ferenc Altörjén született 1821-ben. Pappá szentelve 1846-ban. Káplán Lemhányban, 1847-től Zetelakán, majd 1848-tól Csíkrákoson. 1849: a forradalom alatt tanúsított magatartása miatt menekülnie kell. 1850-től Szászrégenben helyettes plébános, 1851-től Kapnikbányán káplán. 1852-től Székelyhodoson plébános, 1856-tól Kászonjakabfalván, 1857-től Sárfalván, 1864-től Töröcsváron, 1868-tól Jegenyén, 1869-től Almakeréken. Meghalt 1877. január 29. FERENCZI 2009, 440.

¹⁸⁸ Lőrinczy vagy Lőrintz Károly 1817-ben született. Pappá szentelve 1840-ben. Zalátnán káplán, 1841-től Marosvásárhelyen tanár, 1843-tól Kapnikbányán káplán, 1845-től ugyanott plébános. 1846-tól Szilágysomlyón tanár. 1848-1849-ben a 11. székely határőr huszárezred tábori lelkésze és Sepsiszentgyörgyön pap. A forradalom után a nagyszebeni ferences zárdából kialakított börtön foglya. Szabadulása után 1851-től Nagyágon plébános, 1852-től Kapnikbányán, 1869-től Désaknán, 1873-1874 közt Marosportuson. Meghalt 1875. március 5. FERENCZI 2009, 328.

¹⁸⁹ 1848. augusztusában, a hónap végén Fülöp Márton sepsiszentgyörgyi lelkész, a székely lovasezred katonalelkésze halálával az új tábori pap kinevezése szükségessé vált. A huszárezred parancsnoka kérte, hogy helyébe az csíksomlyói szónoklat-tanárt, Lőrincz Károlyt nevezze ki a püspök. - GYÉFKL PI – 391.d. 17.cs. 1170/1848 – Gyöngyös, 1848. szeptember 10.: *Sombori ezredes levele Kovács Miklós püspöknek*. Erre sor is kerül, Lőrincz Károly sepsiszentgyörgyi adminisztrátorként (az itteni plébános egyben tábori lelkész is 1825–1849 közt. – GYÉFKL SZH – VIII/29.d. *Az erdélyi egyházmegye. Plébániák és papok. 1882-es latin sematizmus fordítása*. Fordította Lajos Balázs Csíkmindszenti plébános, V. dosszié) a székely huszár határőrezred tábori lelkészének is lett kinevezve.

¹⁹⁰ Tankó Imre 1822-ben született. Pappá szentelve 1845-ben. Gyulafehérváron tanár, 1847-től Csíkszentgyörgyön káplán, 1849-től Csíkszentmártonban plébános. Meghalt 1852. december 21. Ferenczi 427.

¹⁹¹ Szabó Antal Martonfalván született 1824-ben. Pappá szentelve 1848-ban. Csíkszentmártonban, majd Csíkszentgyörgyön káplán. 1850-től tábori káplán, 1852-től Nagyágon káplán, 1853-tól Nagysinken plébános. Meghalt 1858. augusztus 7. FERENCZI 2009, 403.

Tamás,¹⁹² aki az alcsíki-kászonszéki kerületi Csíkszentléleken csupán 3 éve szolgált, s áthelyezésére csak akkor került sor, amikor a nagykászoni plébános kerületi főesperes lett, s így ő kapta a jelentős nagykászoni plébániát. Az ő helyét Orbán István¹⁹³ foglalta el, aki a forradalom kezdetén 9 éve szolgált Csíkmindszenten, s aki új állomáshelyén haláláig maradhatott.

A hosszabb szolgálati idővel rendelkező plébánosok esetében tetten érhető a hívek védelme. Tankó Albert alcsíki-kászonszéki esperest ez¹⁹⁴ ugyan nem mentesíthette a megtorlástól, de több sorstársát igen. Az alcsíki-kászonszéki kerület által választott¹⁹⁵ jegyző, Ferenci József,¹⁹⁶ szülőfalujában, Nagykászonban 8 éve szolgált, tekintélyét külön megalapozta, hogy a kerület legmagasabban képzett papja volt. Pappá szentelése után Bécsben az Augustineumban tanulhatott, és politikailag is szélesebb látókörrrel rendelkezett. Tankó Albertnek a forradalom utáni letartóztatása, majd halála után ő lett a kerület főesperese. Felívelő pályája jelzi, hogy nyílt forradalmi szónoklatai ellenére a forradalmi felelősséget helyette főesperese vitte el, amiben szerepe lehetett egy hadnagy közbelépése mellett¹⁹⁷ a kerület és hívei támogatásának is. Ez a közbelépés ugyanakkor valószínűsíthető azoknak a plébánosoknak az esetében, akik hosszabb ideje álltak egy-egy egyházközség élén, és szolgálati helyeiken maradtak halálukig, esetenként pedig a forradalmat követő években nagyobb, megürült egyházközség élére kerültek. Valószínűsíthető továbbá hogy, vagy nem voltak a forradalom elkötelezett támogatói, vagy híveik kiállása miatt kerültek el a számonkérést, s híveikkel fenntartott jó viszonyuk miatt az egyházmegye püspöke állomáshelyükről utólag sem helyezte el őket. Ez történt a Csíkszentkirályon 26 éve szolgáló Czikó Ignáccal,¹⁹⁸ a Csíkmenaságon 20 éve szolgáló Miklósi Gergellyel,¹⁹⁹ a Csíkszentsimonban 19 éve szolgáló Kovács Ignáccal,²⁰⁰ a Csíkkozmáson 17 éve szolgáló Mártonfi Jánossal. Zámblér János 18 éve szolgált Csíkszentmártonban, de 1849-ben bekövetkezett halála miatt nehezen ítéhető meg a szerepe. Egyértelmű viszont az egyházközség támogatása Ferenci János, a 10 éve Kászonújfalván tevékenykedő plébános esetében, aki annak ellenére, hogy nemzetőrnek állt, 1851-ben bekövetkezett haláláig állomáshelyén maradhatott. Párhuzamba állítva a 11 éve Csíktusnádon szolgáló Ráduly

¹⁹² Bíró Tamás Csíkszenttamáson született 1802-ben. Pappá szentelve 1829-ben. Nagykászonban káplán, 1832-től Türkösön plébános, 1839-től Balánbányán, 1845-től Csíkszentléleken majd Nagykászonban. Meghalt 1854. március 4. FERENCZI 2009, 189.

¹⁹³ Orbán István Székelyudvarhelyen született 1802. Pappá szentelve 1829. Homoródremetén káplán, majd 1831-től Székelypálfalván plébános, 1834-től Sepsikőröspatakon, 1839-től Csíkmindszenten, 1851-től Csíkszentkirályon. Meghalt 1860. november 25. FERENCZI 2009, 361.

¹⁹⁴ Vö. Tankó Albert védelmében kelt, fennebb idézett beadványa a csíkszentgyörgyi lakosoknak.

¹⁹⁵ „*kit a múlt évi Zsinat érelmében ugyanazon év November elején az al-csik és kászonszéki egyházi kerület jegyzőjévé szótöbbséggel megválasztottunk vala*” - GYÉFKL PI – 394.d. 11.cs. 414/1849. – Csíkszenkirály, 1849. október 4.: *Miklósi Gergely levele az alcsíki papság nevében Kovács Miklós püspökhöz.*

¹⁹⁶ Ferenci József Nagykászonban született 1806-ban. Pappá szentelve 1829-ben. Bécsben, az Augustineumban tanult tovább 1830-ban. 1831-től Gyulafehérváron a teológián tanulmányi felügyelő. 1832-től Marosvásárhelyen tanár. 1840-től Nagykászonban plébános, 1850-től helyettes esperes, iskolai felügyelő. 1852-től Csíkszentgyörgyön plébános és alcsíki-kászonszéki főesperes. 1854-től Székelyudvarhelyen plébános és főesperes. 1859-1868 között Gyulafehérváron a teológia rektora, kanonok, 1868-tól a nyugdíjalap kezelője. Meghalt 1870. január 30. FERENCZI 2009, 243.

¹⁹⁷ GYÉFKL PI – 394.d. 16.cs. 362/1849. – Ditró, 1849. szeptember 12.: *Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek.*

¹⁹⁸ Czikó Ignác 1807-ben született. Pappá szentelve 1830. Kilyéni Székely János fiainak a nevelője, 1831-től Torján káplán, 1832-től Csíkszentkirályon plébános. Meghalt 1850. október 30. FERENCZI 2009, 205.

¹⁹⁹ Miklósi Gergely Zetelakán született 1793. március 14-én. Pappá szentelve 1817. Brassóban káplán, majd 1818-tól Gelencén plébános, 1819-től Székelykeresztúron, 1828-tól Csíkmenaságon. Meghalt 1866. április 1. FERENCZI 2009, 346.

²⁰⁰ Akit ugyan elfogtak, az egyházközséget is megbüntetve, viszont ő maga elkerülte úgy az osztrák katonai hatóság általi elítélést, mint a püspöki áthelyezést.

Ferencet²⁰¹ és a szintén 11 éve Csíkszentimrén szolgáló Márkos Jánossal, azt látjuk, hogy míg Ráduly Ferenc szolgálati helyén marad, majd 1853-ban megkapja a megürült Csíkszentmártoni plébániát, addig Márkos János nemcsak fogságba került, hanem szabadulása után újra kellett kezdenie a papi karriert, a legalsó fokozatot jelentő kápláni funkciótól. Márkos János személyes sorsát befolyásolhatta, hogy a csíkszentimrei lakosságra a polgári, osztrák érzelmű tisztviselők nagyobb hatással voltak, amit jelez, hogy a petíciós ívek aláírásakor 1848. május-júniusában sikerült a pap ellen fordítaniuk a közhangulatot a kepefizetés kapcsán.

A felcsíki kerületben hasonlóan tetten érhető a hívek védelme. A megtorlás kezdetén elfogott, állomáshelyén 38 éve szolgáló csíkszentmihályi plébános, Gyenge András és a szintén letartóztatott, az egyházközségben 18 éve szolgáló csíksomlyói plébános, Puskás Tamás mellett helyén maradhatott a 31 éve Csíkmadarason szolgáló Bocskor Elek,²⁰² a 30 éve Csíkrákoson szolgáló plébános és kerületi jegyző, Miklósi János,²⁰³ illetve a 19 éve Csíkszenttamáson szolgáló Balogh József.

A gyergyói kerületből a 27 éve Gyergyócsomafalván szolgáló Lázár Alajos mellett is kiálltak hívei. A megtorlás kezdetén, amint láttuk, vallatták ugyan, de elítélésére nem került sor, s haláláig szolgálati helyén maradhatott. Szintén haláláig állomáshelyén maradhatott a forradalom kezdetén már 20 éve Tekerőpatakon szolgáló Vákár Lukács²⁰⁴ és a 15 éve Gyergyószárhegyen tevékenykedő Serfőző Ignác is. A 10-12 éve Gyergyókilyénfalván szolgáló Sánta Imrét, amint jeleztük, elfogták ugyan, de őt sem ítélték el. Püspöke azonnal áthelyezte Csíkszentmiklóásra, ahol haláláig szolgált.

Az örmény papság esetében egészen egyértelmű a kompakt örmény közösség kiállása papjaik védelmében. A felcsíki kerületben, a csíkszépvízi örmény plébános, Petrovits Antal²⁰⁵ állomáshelyén 4 éve szolgált a forradalom idején, s elhelyezésére nem került sor a szabadságharc leverése után sem. A gyergyói kerületből a Gyergyószentmiklóson 7 éve szolgáló örmény esperes, Merza Antal²⁰⁶ is szolgálati helyén maradt, csak elfogott káplánjáról, Jákobi Sándorról nincs adat a fogságba kerülését követően.

Míg a meghurcolt papok mellett valószínűsíthető a forradalmi magatartás a hívek által védett, s a büntető elhelyezést elkerülő papság esetében, nyilván volt rajtuk kívül néhány olyan pap is, aki vagy közömbös, vagy éppen osztrák érzelmű volt. Az alsócsíki-kászonszéki kerületből ez egy papról sem állítható, viszont valószínűsíthető a felcsíki kerületből a Csíkdelnén csak egy éve szolgáló Éltes József²⁰⁷ esetében, aki a helyén maradhatott 1860-ig, s

²⁰¹ Ráduly Ferenc Béla falván született 1811-ben. Pappá szentelve 1837-ben. Tusnádon káplán, 1841-től plébános. 1853-tól Csíkszentmártonban plébános. Meghalt 1878. november 1. FERENCZI 2009, 381.

²⁰² Bocskor Elek Csíkszentsimonban született 1788-ban. Pappá szentelve 1814-ben. 1815-től Csíkboldogasszonyon káplán, 1817-től Csíkmadarason plébános. Meghalt 1858. június 6. FERENCZI 2009, 190.

²⁰³ Miklósi János Madéfalván született 1784-ben. Pappá szentelve 1809-ben. Csíkrákoson káplán. 1816-tól Gyulafehérváron a teológia vicerektora, tanár. 1818-tól Csíkrákoson plébános. 1829-től kerületi jegyző. Meghalt 1858. május 21. FERENCZI 2009, 346. Forradalmi elkötelezettségére utalhat, hogy a csíkrákosi gyűlésen a felcsíki papság azt kérte, hogy a magyar kormány a rendeleteket ne a közömbös espereshez, hanem a kerületi jegyzőhöz, Miklósi Jánoshoz küldje. GYÉFKL PI – 394.d. 13.cs. 173/1849 – Csíkszentgyörgy, 1849. június 22.: *Tankó Albert esperes levele Kedves István püspöki helynökhöz*. Melléklet: *A felcsíki papság beadványa Kedves István püspöki helynökhöz*, kelt Csíkrákos, 1849. június 22.

²⁰⁴ Vákár Lukács 1803-ban született. Pappá szentelve 1826-ban. Oláhláposon, 1828-tól Tekerőpatakon káplán, ugyanott 1844-től plébános. 1854-től kerületi jegyző. Meghalt 1863. február 22. FERENCZI 2009, 437.

²⁰⁵ Petrovics vagy Petrovits Antal örmény rítusú, 1788-ban született. Pappá szentelve 1812-ben. 1826-tól Erzsébetvároson káplán, 1844-től Szépvízen plébános. Meghalt 1860. február 21. FERENCZI 2009, 376.

²⁰⁶ Merza Antal örmény rítusú, Szamosújváron született 1814-ben. Pappá szentelve 1838-ban. Szamosújváron káplán, 1841-től Gyergyószentmiklóson helyettes plébános. 1861-ben beiktatott plébános. Meghalt 1878. május 2. FERENCZI 2009, 343.

²⁰⁷ Éltes József Tusnádon született 1818-ban. Pappá szentelve 1843-ban. Gyergyóremetén káplán, 1846-tól Kolozsmonostoron plébános, 1847-től Csíkdelnén, 1860-tól Csíkszentkirályon. Meghalt 168. december 30. FERENCZI 2009, 228.

utána sem tekinthető hányatottnak a sorsa: csíkszentkirályi plébános lett haláláig. A Csíkcsicsóban 38 éve szolgáló Szőcs Antal²⁰⁸ amellet, hogy a helyén maradt, 1854-ben aranykeresztes kitüntetést is kapott. A visszatérő osztrák uralom a kerületi esperes, Potyó Ferenc karrierjét sem érintette. Haláláig a kerület főesperese maradt. A forradalom alatt mellette álló káplánja, Bencze Pál²⁰⁹ újmisé, a szabadságharc bukása után egyből plébánosi kinevezést nyert a Kánya József²¹⁰ halálával megürült csíkszentmiklósi plébániára. A gyergyói kerületből csak a Gyergyóditróban 6 éve tevékenykedő Eránosz Jeremiást nem vonták kérdőre, viszont ő egyértelműen osztrák-érelmű volt, a kerületi paptársainak forradalmi magatartását elítélte, és a forradalmi hangulatú kerületi gyűlésektől is mindvégig távol maradt.²¹¹ A megtorlás árnyékában jutalmul kerületi jegyzőnek, majd kerületi esperesnek nevezték ki.

*

Összegzésként elmondhatjuk, hogy Csíkszék mindhárom esperesi kerületében jelentős volt a forradalom támogatása miatt meghurcolt papság száma,²¹² ami igazolja a vezetői szerep felvállalását, a forradalmi eseményekre, a katonai részvételre is gyakorolt hatásukat. A szabadságharc katonai eseményeibe való bekapcsolódás szempontjából a székelységnek a Szeged alatti táborba történő kimozdításakor, a pacifikáció ideje alatt, de az orosz betöréskor is nyilvánvaló, hogy a legkevésbé aktív a felcsíki kerület volt,²¹³ ami teljes mértékben egybecseng azzal, hogy a felcsíki kerület esperese, Potyó Ferenc semmi dokumentálható forradalmi tevékenységet nem végzett. Ezzel szemben a gyergyói és alcsíki-kászonszéki esperesek – Mészáros Antal és Tankó Albert – végig partnerei voltak a magyar forradalmi és katonai vezetőknek.²¹⁴ Ez mérhető az Unióra való lelkesítésben, az agyagfalvi gyűlés szervezésében, a pacifikáció után Gál Sándor hatalomátvételének előkészítésében, az orosz intervenciót követő népfelkelés és keresztes háború szervezésében. Ezt a szerepüket az egyházi források mellett az osztrák megtorlás alatti fogságuk mellett a korabeli levelezés és a visszaemlékezések is alátámasztják. A szabadságharc eseményei során a püspök elszigeteltsége miatt az előtérbe kerülő esperes-kerületi autonómia magyarázatot kínál arra, hogy hatásukra kerületeik papsága eleget tett a kormány szándékának, s a hívek közt végzett lelkesítő tevékenység meghatározónak bizonyult a csíki székely haderő mozgósításában. A

²⁰⁸ Szőcs Antal Bélborban született 1781-ben. Pappá szentelve 1807-ben. 1808-tól Csíkrákoson káplán. 1810-től Csíkcsicsóban plébános. 1854-ben arany érdemkereszttel kitüntetve, szentszéki ülnök. Meghalt 1867. június 4. FERENCZI 2009, 421.

²⁰⁹ Bencze Pál Lemhényben született 1923-ban. Pappá szentelve 1848-ban. Csíknagyboldogasszonyon káplán, 1849-től Csíkszentmiklóson plébános, 1850-től Csíkszentdomokoson, 1853-tól Mikóújfaluban, 1854-től Imecsfalván, 1884-től Szentkatolnán. Meghalt 1885. március 13. FERENCZI 2009, 182.

²¹⁰ Kánya József Csíkdelnén született 1781-ben. Pappá szentelve 1804-ben. Marosvásárhelyen tanár, majd Gyulafehérváron káptalani káplán. 1808-tól Egestőn plébános, 1824-től Csíkdelnén, 1830-tól Csíkszentmiklóson. Meghalt 1849. április 17. FERENCZI 2009, 289.

²¹¹ GYFL GYGYL, Gyergyószentmiklósi Plébánia iratai. Helyi egyházi archontológia. 1276-1861. Gyergyói esperesi kerület papságának gyűlési jegyzőkönyve. 1814-1862: 1849-ben csak egy gyűlésen van jelen, február 7-én, utána a szabadságharc leveréséig távol marad azoktól.

²¹² Az elfogott, halálra, börtönbüntetésre ítélt, vallatott, a püspök által visszafokozott, illetve a hívei által bizonyíthatóan megvédett papság a három esperesi kerületben a következő arányt mutatja (örmény papok nélkül): az alcsíki-kászonszéki kerület 13 plébániájáról az esperes mellett 5 plébános, a gyergyói kerület 10 plébániájáról az esperes mellett 6 plébános és 2 káplán, a felcsíki kerület 13 plébániájáról 6 plébános és 2 káplán.

²¹³ Ebből a kerületből nem egyértelműen beazonosítható 3 plébános magatartása, miközben eléggé valószínű, hogy semleges, illetve osztrák érelmű volt az esperes mellett két plébános és egy káplán.

²¹⁴ Az esperesek felelősségvállalása a megtorláskor is mentesítő körülmény lehetett a kerületből meg nem hurcolt papság számára. Az alcsíki-kászonszéki kerületből 7 plébános és 2 káplán, a gyergyói kerületből 2 plébános ugyanis elkerülte a megtorlást. Osztrák érelmű, vagy esetleg megjutalmazott pap nincs is az alcsíki-kászonszéki kerületből, s a gyergyóiból is csak egy.

papi részvétel biztosította Csíkszék aktív szerepvállalását a forradalom és szabadságharc utolsó hónapjaiban.

Irodalom:

- AMBRUS 1892 Ambrus József: Az 1848 és 1849-ik évi szabadságharcban részt vett római és görög katolikus paphonvédek albuma. Nagyikinda 1892.
- ANDICS 1968 Andics Erzsébet: 1848-1849. Tanulmányok. Bp. 1968.
- BENKŐ 2008 Benkő Samu (szerk.): Documenta neglecta. Az 1848. évi erdélyi forradalom forrásait publikáló román akadémiai kiadványból kihagyott iratok. 1848. március 4. – 1848. június 26. Budapest 2008.
- BODOR-COSMA-Nemțu 2007 M. Bodor, E. Cosma, G. Neamțu (szerk.): Documente privind Revoluția de la 1848. în Țările Române. C. Transilvania. Vol. VIII. 26 junie-30 junie. București, 2007.
- BONA 1998 Bona Gábor: A szabadságharc fegyveres ereje. Hadtörténelmi közlemények 111. évf. (1998) 1. szám. 15-16. p.
- BÖZÖDI 1945 Bözödi György: Erdély szabadságharca. 1848-49. A hivatalos iratok, levelek és hírlapok tükrében, Kolozsvár 1945.
- CSIKÁNY 1998 Csikány Tamás: Magyarország hadügye 1848-1849. Bp. 1998.
- EGYED 1998 Egyed Ákos: Csíkszék „pacifikálása” az agyagfalvi székely nemzeti gyűlés után. Dorsner ezredes szerepe. In. Hadtörténelmi közlemények 111. évf. (1998) 1. szám.
- EGYED 2002 Egyed Ákos: Falu, város, civilizáció, Kolozsvár 2002². 40-41. p.
- EGYED 2004 Egyed Ákos: 1848 erdélyi magyar vezéralakjai, Marosvásárhely 2004.
- ELMER 1999 Elmer István (szerk.): A haza, az egyház és a trón érdekében. A magyar katolikus egyház 1848–1849-ben. Bp., 1999.
- ENDES 1937 Endes Miklós: Csík-, Gyergyó-, Kászszerékek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig, Bp 1937.
- FERENCZI 2009 Ferenczi Sándor: A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára, Budapest-Kolozsvár 2009.
- GÁL 1848 MOL H Meln. 2. 1848:454: Gál Sándor jelentése Batthyány Lajosnak. Alsócsernáton, 1848. június 25.
- GARDA 1998 Garda Dezső: A forradalom katonái Csíkban és Gyergyóban 1848-1849. Csíkszereda 1998.
- GYÉFKL PI Gyulafehérvári Érseki és Székeskáptalani Levéltár, Fond: Püspöki Iratok
- GYÉFKL SZH Gyulafehérvári Érseki és Székeskáptalani Levéltár, Fond: Személyi Hagyaték
- GYFL GYGyL Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Gyergyói Gyűjtőlevéltára, Gyergyószentmiklósi Plébánia iratai. Helyi egyházi archontológia. 1276-1861.
- HERMANN 1998/1 Hermann Róbert: Csány László kormánybiztos iratai 1848-1849 II., Zalaegerszeg 1998.
- HERMANN 1998/2 Hermann Róbert: A nemzetőrség és a honvédség. 1848-1849, Bp. 1998.
- HERMANN 2009 Hermann Róbert (szerk.): 1848-1849 : a forradalom és szabadságharc képes története, Debrecen 2009.
- HM Hadtörténelmi Közlemények, 112. évf. (1999) 2. sz.

- JAKAB 1880 Jakab Elek: Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848-49-re. Bp. 1880.
- KOVÁCS 1902 Kovács Gyárfás: Karcolatok egyházmegyénk 1848/49-es évi történetéből. In. Közművelődés, 1902. 211. szám.
- LAKATOS-SARNYAI 2001
Lakatos Andor – Sarnyai Csaba Máté (szerk.): 1848/49 és ami utána következett. Válogatott dokumentumok a Kalocsai Érseki Levéltár 1848-1851 közötti anyagából. Kalocsa, 2001.
- LÉSTYÁN 2001 Léstyán Ferenc: Az erdélyi római katolikus papság az 1848-49. évi forradalom és szabadságharcban. In. A maros megyei magyarság történetéből. Tanulmányok. II. szerk: Pál Antal-Sándor, Marosvásárhely 2001.
- MARTON 1993 Marton József: Papnevelés az erdélyi egyházmegyében 1753-tól 1918-ig. Bp. 1993.
- MESZLÉNYI 1928 Meszlényi Antal: A magyar katolikus egyház és az állam 1848/49-ben. Bp., 1928.
- MIKLÓSI 1848 Miklósi Sándor: Egy jelenet lelkészi életemből. In: Ellenőr 1848. október 6, 8, 13. Közölve: Zepeczner Jenő: Udvarhelyszék az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc idején. Tanulmány és okmánytár az udvarhelyszéki eseményekhez. Székelyudvarhely 1999.
- MOL
NÉMETH 2008 Németh György: Gál Sándor hovédeztartó 1848-1849-es tevékenysége. Csíkszereda 2008.
- PÁR SZÓ 1848/1848.
RÁL
SÁNDOR 1865 Sándor József: Okmánytár Erdély legújabb jogtörténelméhez. 1848-1865, Kolozsvár 1865.
- SARNYAI 1998 Sarnyai Csaba Máté: A katolikus papság és a politika: 1848 tavaszán. In: Vigília, 1998. 10. sz.
- SCHEMATIZMUS 1848 Schematismus Venerabilis Cleri Diocesis Transilvaniensis Ad Annum Bisextilem A Christo Nato MDCCCXLVIII. Claudiopoli, 1848.
- SCHNEIDER-HALÁSZ-VIOLA 2006
Schneider D. Antal – Halász Sándor – Viola Károly: Gál Sándor életrajza, avagy a székely ezredes, ki nem engedett a 48-ból (ford. Zágonyi Zsolt). Csíkszereda 2006.
- SÜLI KÉZIRAT Süli Attila: A nemzetőrség, a honvédség és a Kossuth-szabadcsapat szervezése Erdélyben 1848-ban. Kézirat. ELTE
- URBÁN 1973 Urbán Aladár: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán, Bp. 1973.
- URBÁN 2008 Urbán Aladár: A székely katonaság segítségül hívása 1848 májusában. In. Csikány Tamás (szerk.): Székely határőrök a magyarországi hadszíntéren 1848-ban. Bp. 2008. (továbbiakban Urbán 2008.) 50-52. p.
- VPL Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Protocollum consistorialia. 1847-1849,
- ZAKAR 2001 Zakar Péter: „Egyedül Kossuth szava parancsolt...” Katolikus papok feljegyzései az 1848/49-es szabadságharc eseményeiből. Szeged 2001. (sorozat: Dél-Alföldi Évszázadok 16.)

Tamási Zsolt
Római Katolikus Teológiai Líceum
Marosvásárhely, Románia
tamasizsolt@yahoo.com

CLERUL ROMANO-CATOLIC DIN SCAUNUL CIUC ÎN REVOLUȚIA DIN 1848-49 **Tamási Zsolt**

Rezumat

În timpul evenimentelor revoluționare din 1848-49 clerul romano-catolic a avut un aport important asupra evenimentelor, chiar și din latura militară. În epocă – chiar dacă nu este marcat în mod evident în documentele de epocă – aportul la acțiunile militare era evidentă. Începând de la înrolări, prin discursuri de la amvon, până la cruciadă, aportul clerului era una marcantă. Acest aspect este marcat și prin prisma represiunilor austriece de după revoluție. În prezenta studiu încercăm să sintetizăm aportul clerului romano-catolic din dieceza transilvanăenă, axând cercetările pe scaunul Ciuc, prezent în evenimente prin protopopiatele Ciuc Superior, Ciuc Inferior, respectiv Gheorgheni. Prin analiza aportului privind implicarea în reforma ecleziastică (marcată prin lucrări premergătoare sinodului diecezan), respectiv în mobilizarea enoriașilor, se poate remarca implicarea foarte activă din partea protopopiatelor Ciuc Inferior, respectiv Gheorgheni, paralel din partea protopopiatului Ciuc Superior se poate observa o rezervă față de evenimentele petrecute. Prin prezenta studiu încercăm să identificăm cauzele implicării/neimplicării, respectiv încercăm să reconstruim evenimentele pe baza unei documentații arhivistice ecleziastice inedite, menită să completeze sursele istorigrafice cunoscute.

ROMAN CATHOLIC CLERGY OF THE SEAT CSÍK INTT THE REVOLUTION OF **1848-49**

Tamási Zsolt

Abstract

During the 1848-49 freedom fight the Roman Catholic clergy were shaping events also from a military perspective. Even if contemporary sources do not emphasize this aspect, military events of the period were determined by the clergy's attitude. Starting out from recruitment, to speeches delivered from the pulpit, to the organization of the crusade, the clergy's role can be considered decisive. This is also sustained by the outcomes of the Austrian reprisal. This study, therefore, analyses the situation of the dean districts of Upper-Ciuc, Lower-Ciuc and Gheorgheni. We notice the active role of the Lower-Ciuc and Gheorgheni districts both in regards to their involvement in the internal reform processes of the church (preparing the diocese synod) and to general mobilization, while not in the case of Upper-Ciuc. We focus on identifying the reasons of such involvement/non-involvement and we attempt to reconstruct events on the basis of a church archives documentation that may complement so far known sources about the given period.